Zaans ERFGOED

Nr. 91 winter 2024 | € 6,75

Muur met een verhaal

Behoud molens vergt lange adem

Maarten Oortwijn bescheiden tekenaar

Colofon
Zaans Erfgoed is een initiatief van Vereniging Zaans Erfgoed en verschijnt vier keer per jaar.
Uitgever Stichting Uitgeverij Zaans Erfgoed.
Bestuur Leonore Olde-Verburg, Peter Tange, Roel Woudt, Winnie de Wit.
Redactie Arjen van Ginkel, Lean van 't Hooft, Wim de Jong (fotografie), Giljam Klijn, Jos Lap (eindredactie), Rob Lengers, Leonore Olde-Verburg, Toon Olij, Frits Poiesz (voorzitter), Wietske van Soest (beeldredactie).
Aan dit nummer werkten verder mee Henk Elzenga, Heijn Heijnen, Jur Kingma, Ton de Lange, Bert Niesen, Jan van der Male, Herman Olde, Peter Roggeveen, Simone Ronchetti, Thijs van Roon, Henk Roovers, Emmie Snijders.
Vormgeving Rolf Kliffen.
Druk Huig Haverlag Printing.
Redactiesecretariaat Frits Poiesz, redactie@zaanserfgoed.nl
Abonnementen en ledenadministratie ledenadministratie@zaanserfgoed.nl

Zaans Erfgoed belicht alle mogelijke aspecten van erfgoed en geschiedenis, van archeologie tot industrie, van cultuur tot landschap en alles daartussen. Abonneren kan door lid te worden van Vereniging Zaans Erfgoed voor € 22,50 per jaar met een mail naar ledenadministratie@zaanserfgoed.nl of via de knop lid worden op onze website zaanserfgoed.nl

Omslag Directeur Katelijne Prinsenberg en bestuurder Jan Goedhart van Vereniging De Zaansche Molen. Zie pagina 12. WIM DE JONG

Het copyright van de artikelen in dit blad berust bij de auteurs. Overname in welke vorm dan ook kan alleen met schriftelijke toestemming van de uitgever. Wij doen ons best de rechten op illustraties te eerbiedigen. Wie desondanks meent rechten te kunnen doen gelden wende zich tot de uitgever.

albert keijzer zaandam

COLUMN

ARJEN VAN GINKEL

Geschiedenis is niet kleurloos

Zaterdagochtend, er wordt aangebeld. Twee echtparen staan voor de deur bij een voor hen willekeurig huis. Ze komen voor een rondleiding door oud-Zaandam. Licht verbaasd voer ik ze naar het souterrain onder de woning. 'Pas op voor de trap!'.
Bij een kloeke brandkast start mijn verhaal. Hier woonde in andere tijden een Zaanse ondernemer uit de cacao-industrie. De kluis, een echte Chatwood, reisde per schip van Engeland naar Amsterdam en ging per boot via Zaan en slootjes naar vlakbij. Daar werd deze zwaargewicht door sterke handen op z'n plek gezet om nooit meer in beweging te komen.
We lopen via tuin en steeg over een gedempte sloot richting het Blauwe Arendspad, vernoemd naar de oliemolen die in 1879 werd gesloopt voor de Hoornselijn. Rechtsaf de Westzijde in naar de Prins Bernhardbrug, waar ooit ronde gashouders het toppunt van vernieuwing waren. Ertegenover, achter de houten arbeidershuisjes, staat verscholen een vermaning. Een houten kerkgebouw dat in Wormer doopsgezinden onderdak bood en als bouwpakket werd verkocht. Bij de Papenpadsloot volgt uitleg over de Zaanse padenstructuur en staan we stil bij de voormalige schuilkerk (1695) van de oud-katholieken.
Zeventiende-eeuwse religieuze twisten, industriële geschiedenis en als continuïteit de onbedwingbare drang tot modernisering. Ik ben nog geen kilometer van de brandkast verwijderd en kan kiezen uit een menukaart aan verhalen. Het is kennis die we moeten blijven vertellen, want overal in de Zaanstreek slingert de sloopkogel en klinkt het stampende geluid van heimachines die nieuwbouw vaste voet aan de grond bezorgen.

Arjen van Ginkel voor het Museum of Humanity, Hembrugterrein, Zaandam. WIETSKE VAN SOEST

Enige tijd geleden kon je op Hoogtij luisteren naar het lenteorkest van kieviten en tureluurs. Daar verrijzen nu panden voor dozenschuivers, of moet ik zeggen logistieke dienstverleners. In Wormerveer worden oliefabriek De Tijd en meelfabriek De Vlijt van Wessanen & Laan als puin afgevoerd. Gedeeltelijk, want bij de transformatie naar 'Het Zaankwartier' zullen woningen voor een deel in de oude panden komen. Dat gebeurde al in de Koog met de Honigfabriek. Verhuizers vullen inmiddels appartementencomplex De Bij.
Er heerst een koortsachtige bouwactiviteit om de toestroom van mensen en de veranderende economie onderdak te bieden. De snippers open ruimte en natuur die resteren, worden ingepakt en vastgesjord met voorschriften en verboden.
Geschiedenis is de wind onder de vleugels van ons bestaan. Waar komen we vandaan, waar willen we naar toe? Onderzoek doen en verhalen vertellen is daarbij belangrijk. Met nieuwsgierigheid als drijfveer en zo objectief mogelijk. Je kunt je verwonderen en opwinden over de daden van onze voorouders. De trend om het verleden te behandelen in de rechtszaal van de actualiteit vind ik niks.
Geschiedenis is niet kleurloos. Wat je onderzoekt, welke bronnen je gebruikt, hoe je het vertelt, je neemt altijd jezelf mee. De brandkast in het souterrain bevat tegenwoordig foto's en verhalen die mij rijk hebben gemaakt. Die deel ik met plezier. ●

– Arjen van Ginkel is redacteur van Zaans Erfgoed.

INHOUD

4 **Maarten Oortwijn**, bekend van zijn werk in *De Typhoon* en *Noordhollands Dagblad*, was een romantisch en humoristisch tekenaar. Henk Roovers brengt hem tot leven.

8 De succesvolle start van **De Zaansche Molen** – in 2025 een eeuw oud – is te danken aan een gouden team, weet Giljam Klijn.

12 Arjen van Ginkel praat met Jan Goedhart en Katelijne Prinsenberg van De Zaansche Molen over **het toekomstbestendig maken van molenerfgoed**.

15 Twintig minuten stille film uit het gemeentearchief over **drankenhandel J.J. Ebmeijer** krijgt betekenis dankzij een recepten- en jubileumprogrammaboekje, aangeboden door een chatter.

17 1998 was een heugelijk jaar in '50 jaar Zaanstad'. Peter Roggeveen beschrijft hoe er in een jaar een **theater** en **museum** kwam.

18 Henk Elzenga duikt in de geschiedenis van **Het Groene Huis** aan de Lagedijk in Zaandijk.

21 De **Omgevingswet** biedt Zaans Erfgoed kansen op te komen voor cultureel erfgoed, aldus Thijs van Roon en Giljam Klijn.

22 Simone Ronchetti fotografeert 12 van de 25 Zaanse werken van de Franse schilder **Claude Monet** die op muren zijn verschenen.

24 Jur Kingma vindt dat **Willem Buijs** – bekend van een standaardwerk over de Zaanse molens – een plek verdient in de rij van Zaanse geschiedschrijvers.

28 Op het gebouw van de Omgevingsdienst in Zaandam is een **enorme muurschildering** aangebracht. Henk Heijnen beschrijft hoe street artists de opdracht om de betekenis van de Zaanstreek weer te geven hebben verbeeld.

30 Onlangs verscheen het boek ***Rijp voor de sloop***, een eerbetoon aan erfgoedstrijder Ruud Pauw. Giljam Klijn geeft een inkijkje in het gevecht om behoud van belangrijke monumenten.

32 **Marene Kok** brengt de rijke Zaanse geschiedenis graag over via zelfgemaakte wandelingen en fietstochten, vertelt ze aan Lean van 't Hooft.

36 Na 90 afleveringen stopt **Wim de Jong** met fotograferen voor *Zaans Erfgoed*. Met Rob Lengers kijkt hij terug op zijn werk.

En verder

38 **BOEKEN, ETC…**
Met boeken over schilderes Tine Honig en de Oostzaanse zwendelaar Pieter Pergerrits.

40 **ERFGOEDNIEUWS**
Met een lintje voor amateurhistoricus Jur Kingma en Westzaan toen en nu.

46 **ERFGOEDMAKERS**
Ton de Lange praat met Flentrop-directeur Erik Winkel over bouwen en restaureren van orgels.

36

TEKST HENK ROOVERS

Maarten Oortwijn, een kunstenaar zonder poeha

Romanticus hield niet van auto's en vliegtuigen

Tekenaar Maarten Oortwijn werd geboren op 11 februari 1912. Hij overleed op 10 februari 1996. Zijn vader had een kruidenierswinkel aan de westkant van Purmerend. Hij ging ervan uit dat zijn zoon de zaak over zou nemen, maar Maarten had helemaal geen animo in die richting. Hij had veel meer interesse in zijn artistieke mogelijkheden.

Als jongen moest Maarten vaak meehelpen om boodschappen met de bakfiets rond te brengen in de Wijdewormer. Al heel jong probeerde hij onder deze opdrachten uit te komen en kroop dan onder tafel en ging daar zitten tekenen.
Maarten Oortwijn volgde een opleiding aan de Kunstnijverheidsschool, de tegenwoordige Gerrit Rietveld Academie, in Amsterdam. Na het beëindigen van zijn studie in 1933 ging hij werken als reclametekenaar bij Beiersdorf in de hoofdstad. Hij ontwierp hier onder andere afbeeldingen voor Nivea en Hansaplast. In opdracht maakte hij ook ontwerpen en afbeeldingen voor particulieren.
Het tekenen van reclame was niet zijn ideaal, maar je moest wel een inkomen hebben. Na de bevrijding, toen er in de reclamewereld nog wel redelijk werk was, koos hij ervoor om zich te vestigen als zelfstandig kunstenaar. Zijn inkomen was helaas niet hoog.
Tijdens de mobilisatie 1939-1940 zat Oortwijn bij de kustwacht in Petten waar hij heel veel heeft getekend. Het dorp, de mensen en het leven van een marineman waren dankbare onderwerpen.

Vast inkomen

Maartens vrouw Hermien Nordmann (1914-1998) verzorgde de huishouding, de administratie en de financiële kant van het gezin. Ze zei: 'Pas toen we aow ontvingen, ging het financieel een stuk makkelijker. Voor het eerst hadden we een vast inkomen. Voor die tijd moest je altijd maar afwachten of er opdrachten kwamen.'
Toen hij in die tijd zijn buurman Cees Meijer, de hoofdredacteur van de *Provinciale Noordhollandse Courant,* zijn werk liet zien, was deze dermate enthousiast dat Oortwijn onmiddellijk bij deze krant kon beginnen. Toen Meijer hoofdredacteur werd bij het oude verzetsblad *De Typhoon* in Zaandam verschenen de tekeningen van Oortwijn ook in dit blad. Tekeningen van hem werden ook afgedrukt in landelijke bladen als *Panorama* en *Nieuwe Revue*.
In één van de Noord-Hollandse dagbladen verzorgde hij op oudejaarsdag een paginagrote tekening waarin allerlei zaken die in dat jaar gebeurd waren op een humoristische wijze werden weergegeven. Humor was hem niet vreemd.
Om meer inkomen te genereren, ontpopte Maarten zich als ontwerper van boekomslagen en verzorgde hij de illustraties in die boeken. Hij was ook ontwerper en uitvoerder van muurschilderingen voor de stadsfeesten in Purmerend. Daarnaast maakte hij, op verzoek, ook geboortekaartjes en ontwierp hij logo's voor bedrijven. Hij tekende ook menukaarten en afbeeldingen voor verpakkingen. Schilderen deed hij ook, maar dat was niet zijn grootste hobby.

Zelfportret van Maarten Oortwijn bij het voorwoord in de uitgave *Zaanstreek en Waterland*. UMNH

Tijdens de mobilisatie 1939-1940 zat Oortwijn bij de kustwacht in Petten. Daar tekende hij vele collega's en inwoners. CMOWA

Kijkje in de kruidenierswinkel van Oortwijns ouders. GAZ 11_2713

Het 'Land van Middelhoven', 1952. Links de kerk in de Klauwershoek en rechts de werkplaats van de broers Toffoli aan het Zuidervaldeurspad. COLLECTIE AUTEUR

Het koopmanshuis d'Mol en het Noorderhuis hier nog op hun oorspronkelijke plaats in Zaandijk. Beide zijn in 1970 verplaatst naar de Zaanse Schans. UMNH

› De Oud-Katholieke Kerk in Krommenie omstreeks 1950. GAZ 32_00060

Zicht vanaf het Kleine Glop op de Bernhardbrug, de fabrieken van Zwaardemaker en de gashouders (1951). NHA

Mosterdmolen De Huisman rond 1951. Hier nog aan het Blauwe Pad. UMNH

‹ Het Ruijterveer rond 1950. Het pontje vaart voor de verffabrieken van Pieter Schoen. NHA

Gezicht op de Noorderbrug met links De Kogerkerk, 1951. NHA

In 1952 nog een obstakel voor de scheepvaart: de Hembrug over het Noordzeekanaal. NHA

Oortwijn ontwierp meerdere boekomslagen. CMOWA

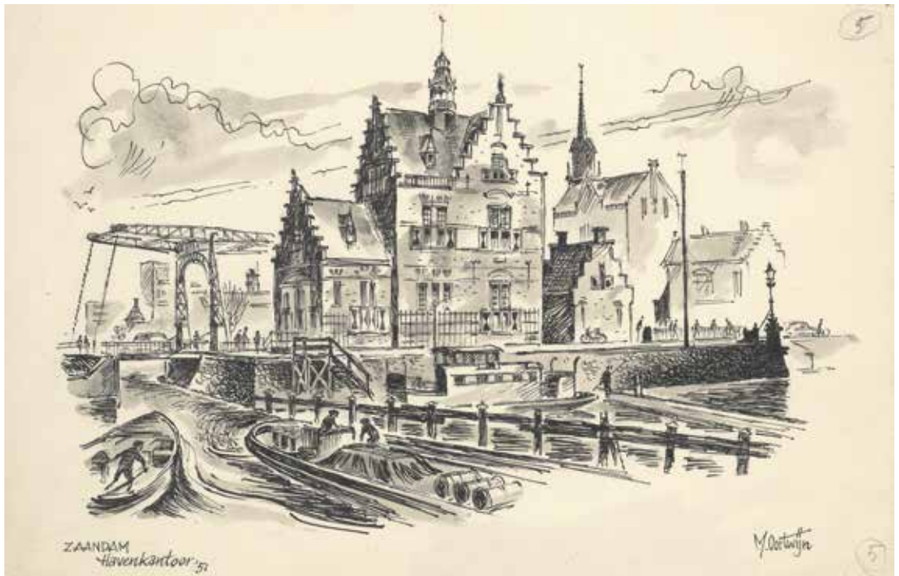

Het Havenkantoor met de hefbrug over de Grote of Hondsbossche sluis, 1951. NHA

Ondanks het vele werk dat Oortwijn produceerde, bleef de hoogte van zijn inkomen een probleem. Hij had er veel voor over om te kunnen werken. Hij bezat geen auto en ging vaak fietsend naar de plekken waar hij moest tekenen. In 1953 reisde hij zelfs per brommer(!) naar Zeeland, om daar verslag te doen van de Watersnoodramp.
Vlak na de oorlog tekende hij veel voor het blad *De Speelwagen*. Dit blad publiceerde over culturele en historische onderwerpen. Ik heb alle jaargangen van *De Speelwagen* - van 1946 tot 1955 - doorzocht op werk van hem. Willekeurig zoekend bleken er in het jaar 1949 23 illustraties van hem afgedrukte te zijn. Die varieerden van enkele vierkante centimeters tot volledige pagina's.
Ongelooflijk groot is het aantal afbeeldingen en tekeningen dat de Purmerender gemaakt heeft. Om dat te verduidelijken een paar cijfers. Het Waterlands Archief bezit 2500 afbeeldingen, het Noord-Hollands Archief heeft in 1993 700 tekeningen van hem aangekocht voor de Provinciale Atlas. Helaas bezit het Gemeentearchief Zaanstad slechts 17 tekeningen van hem. In 1980, 1986 en 1991 zijn er drie boeken met tekeningen van hem gepubliceerd. Ze geven een prachtige indruk van zijn manier van werken.

Vriendelijk en bescheiden

Maarten Oortwijn was een vriendelijke en bescheiden man en dat zie je ook terug in zijn werk. Zijn tekeningen zijn vaak wat romantisch. Je zult er nauwelijks auto's in aantreffen en zeker geen vliegtuigen. Hij wilde ze gewoon niet in zijn werk afbeelden. Een enkele keer wanneer er toch een auto in de tekening voorkomt, komt die vaak net om de hoek. Fietsers en wandelaars, werkende boeren en vissers tref je meer aan. Daarnaast hadden eenden, meeuwen, schapen, lammetjes en duiven zijn voorkeur. Dit stoort op geen enkele manier. Het maakt de tekeningen een tikkeltje vriendelijker.
Pas in juni 1986 kreeg Maarten Oortwijn zijn tweede tentoonstelling. Deze vond plaats in het Molenmuseum in Koog aan de Zaan. Het werd een groot succes; voor de bezoekers was er zo veel te herkennen.
Wanneer Maarten Oortwijn een tekening moest maken, ging hij meestal eerst ter plekke kijken. Van welke positie kwam het object het beste, het schilderachtigst uit? Hij zocht naar een originele hoek voor zijn tekening. Pas als die originele hoek gevonden was, begon hij aan een schets. Die zette hij vlot op papier en nam die mee naar huis. Daar werkte hij de schets uit.

Fotografisch geheugen

Of hij al in zijn beginjaren gebruikmaakte van fotografie, weet ik niet. Wel bezat hij een fotografisch geheugen.
Ik heb dat, met behulp van een aantal oude tekeningen, kunnen nagaan.
Het is jammer, dat het werk van Maarten Oortwijn nog slechts bij een beperkt aantal streekgenoten bekend is. Zijn tekeningen verdienen beter.

Met dank aan Julia en Evie van Egmond, Frank Jonker, Rob Lengers en Wietske van Soest. ●

– Henk Roovers is amateurhistoricus.

BRONNEN

- Couwenhoven-Oortwijn, H., *Was getekend Maarten Oortwijn* (2006-2007).
- Kistemaker, Pieter, *Met sprongen door de Andijker historie* (1946); *Groei en Bloei van de geschiedenis van Andijk* (1997).
- Köhne, G, Wortel, Th.P.H, *De Speelwagen; geïllustreerd tijdschrift in het bijzonder gewijd aan de historische schoonheid, folklore en geschiedenis in het Hollands Noorderkwartier,* jrg. 1946-1955.
- Oortwijn, Maarten, *Zaanstreek en Waterland, 3e serie van 50 tekeningen,* Uitgeverij Midden Noord-Holland (*Nieuwe Noordhollandse Courant, Dagblad voor de Zaanstreek De Typhoon*) (1991).

AFKORTINGEN

GAZ - Gemeentearchief Zaanstad
NHA - Noord-Hollands Archief
UMNH - Uitgeversmaatschappij Midden Noord-Holland
CMOWA - Collectie Maarten Oortwijn, Waterlands Archief, Purmerend

TEKST GILJAM KLIJN | BEELD DE ZAANSCHE MOLEN TENZIJ ANDERS VERMELD

‘Gouden team’ gaf de aanzet tot behoud molens

Vereniging De Zaansche Molen een eeuw oud

In maart 2025 is het honderd jaar geleden dat Vereniging De Zaansche Molen werd opgericht. Deze vereniging leidt ook vandaag de dag een bloeiend bestaan. Ze is eigenaar van dertien molens en een museum.

Het verhaal wil dat de 22-jarige onderwijzer en kunstschilder Frans Mars het initiatief nam tot oprichting van de vereniging en daarna de drijvende kracht was. Klopt dit of waren hier nog anderen bij betrokken? Ik onderzoek dit aan de hand aan de hand van een aantal belangrijke gebeurtenissen in de beginperiode van de vereniging. Eerst wordt beschreven hoe er honderd jaar geleden over molens in de Zaanstreek gedacht werd.

Molenwereld een eeuw geleden

Begin achttiende eeuw stonden er zo’n zeshonderd molens in de Zaanstreek. In de loop van de negentiende eeuw ging dit aantal sterk achteruit. Windkracht maakte plaats voor machines op stoom en elektra. In 1895 waren er 170 molens over. Daarna loopt dit aantal snel terug. In 1925 waren er nog maar veertig. Jaarlijks verdwenen er dus gemiddeld meer dan vier molens.
Er ontstond begin twintigste eeuw aandacht voor het behoud van de molens. Zo inventariseerde molenarbeider Willem Buijs eind jaren negentig van de negentiende eeuw de molens die er ooit in de Zaanstreek waren in een feuilleton in *De Zaanlander*. In 1919 werden deze verhalen gebundeld en door uitgeverij P. Out uitgegeven in het boek *Windmolens van de Zaanstreek* (1439-1918). Meer over Willem Buijs kunt op pagina 24 lezen in het artikel ‘Een dichter op de paltrok’.
De Zaanlander besteedde veel aandacht aan elke molen die weer verloren ging. Het was vaak het hoofdartikel in de krant. *De Zaanlander* was eigendom van Evert Smit sr.
De liefde voor molens was Smit met de paplepel ingegoten. Hij kwam uit een Koogse koopmansfamilie die ooit zeventien molens in bezit had. Hij gaf de volksdichter Cornelis Smit in zijn krant de ruimte om bij elke verloren gegane molen een passend gedicht te schrijven.

Frans Mars en zijn vrouw Maartje de Boer in 1925. Hij was toen 22 jaar.

‘Een vriend ging van ons heen’ heette het gedicht bij het verloren gaan van molen De Almanak in 1926.

Pieter Couwenhoven

De Zaandijkse amateurschilder en moleneigenaar Pieter Couwenhoven publiceerde in juni 1920 in het blad *Buiten* een artikel over het schamele aantal overgebleven molens in de Zaanstreek en brak een lans voor behoud hiervan. Hij ziet maar één alternatief voor het volledig verloren gaan van de molens: een windmolenreservaat.
Dit idee werd opgepikt. Onder andere Evert Smit sr. en Pieter Boorsma werkten de plannen verder uit voor een reservaat op de plek waar nu de Zaanse Schans is. Het leidde echter door gebrek aan geld tot niets. Pieter Boorsma had een verleden als molenmaker. Nadat hij in 1922 zijn zaak had verkocht wijdde hij zich aan het inventariseren van molens. Hij wist ook vanuit de praktijk veel over de techniek van molens en van het molenleven.
Begin jaren twintig kwam er dus aandacht voor het verdwijnen van molens in de Zaanstreek. Sommigen zagen de cultuurhistorische waarde ervan in. Sloop riep nostalgische gevoelens op bij voormalige moleneigenaren en molenarbeiders. Het leidde echter nog niet tot behoud van molens.

De Zaansche Molen

Een windhoos op 26 februari 1925 met als gevolg veel schade aan molen De Zoeker was aanleiding voor een oproep van Frans Mars in *De Zaanlander* van 4 maart tot het oprichten van een vereniging voor het behoud van molens. Deze oproep werd ondersteund door het blad. Al binnen twee weken, op 17 maart, werd in De Waakzaamheid in Koog aan de Zaan ‘Vereeniging De Zaansche Molen’ opgericht. Frans Mars werd de voorzitter van de nieuwe vereniging.

Evert Smit sr. (omcirkeld) met bestuursleden van de Zaanlandsche Oudheidkamer op de stoep van Lagedijk 104 in Zaandijk, 12 juli 1930. GAZ 22_24368

Pieter Boorsma in de deuropening van molen Het Pink rond 1940.

Het door Frans Mars ontworpen affiche voor de aankondiging van de eerste tentoonstelling van Vereeniging De Zaansche Molen.

Kaartjes à 15 en 10 cent (kinderen) voor de Zaansche Molententoonstelling. De expositie trok maar liefst 5000 bezoekers.

Wervingskaart gebruikt tijdens de Zaansche Molententoonstelling.

Entreekaartje uit 1983. Leden van De Zaansche Molen hadden gratis toegang tot het Molenmuseum.

Verder namen in het bestuur plaats de Kogers Evert Smit sr., Philip Beernink en Pieter Boorsma. Philip Beernink was gemeentesecretaris van de gemeente Koog aan de Zaan. In de loop van 1925 nam Beernink het voorzitterschap van Frans Mars over. Hij bleef voorzitter tot 1952.
Pieter Boorsma nam al snel het initiatief tot een molententoonstelling. De vereniging deed dit samen met Gerrit Jan Honig. Hij was conservator van de Zaanlandsche Oudheidkamer. Philip Beernink wist dat er in de openbare ulo enige lokalen onbenut waren en raadde het bestuur aan om het college van burgemeester en wethouders van Koog aan de Zaan te vragen of die benut konden worden voor de toonstelling. Het college ging daarmee akkoord. *De Zaanlander* besteedde veel aandacht aan de expositie en al snel werden er veel molenattributen gebracht door bezoekers. De tentoonstelling werd geopend door burgemeester W.F.G.L. van Driessen. Er kwamen meer dan 5000 bezoekers.

Molenmuseum

Bij de opening van de molenexpositie deed Beernink een oproep aan de burgemeester van Koog een permanente tentoonstellingsruimte beschikbaar te stellen. Binnen een week zegde burgemeester Driessen een geschikt pand toe. De lijntjes waren kort in het Koogse. Het toeval wil dat mevrouw Honig-Kluyver een weiland aan de gemeente Koog aan de Zaan had geschonken ten behoeve van de aanleg van een wandelpark. Van dit cadeau maakte ook het monumentale 'Huis met de IJzeren Brug' deel uit.
De gemeente wilde dit pand aanvankelijk slopen om een toegangsweg naar het park aan te leggen. Dat was tegen het zere been van erfgoedliefhebbers, onder wie Evert Smit sr.

Te Koog a. d. Zaan is dezer dagen door Z.K.H. Prins Hendrik het Molen-museum geopend, waarvoor reeds geruimen tijd geijverd was. Wij geven op deze bladzijden een aantal interessante foto's van. Hierboven: De Prins met genoodigden en Commissieleden voor het museum op het oogenblik der opening.

Opening van het Molenmuseum, 24 mei 1928. Met sleutel in de hand prins Hendrik, rechts de toenmalige voorzitter van De Zaansche Molen, Philippus Beernink.

Hij zag een mogelijkheid om het pand te verplaatsen naar de Museumlaan en in gebruik te nemen als molenmuseum. De gemeente stemde in en zegde *f* 6500 toe. Veel Industriëlen en voormalige molenbezitters doneerden gul. Uiteindelijk ontbrak er nog *f* 800, omgerekend naar nu 17.500 euro. Evert Smit sr. wilde niet dat het plan nog een keer naar de gemeenteraad zou gaan en betaalde dit bedrag uit eigen zak. Boorsma richtte vervolgens het museum in.
Op 28 mei 1928 opende prins Hendrik het Molenmuseum. *De Zaanlander* bracht een extra editie uit. Burgemeester Van Driessen kreeg van koningin Wilhelmina een onderscheiding als stuwende kracht achter het museum. Pieter Boorsma, Evert Smit sr. en Philip Beernink waren de echte aanjagers, maar dat waren destijds kennelijk de gebruiken.
Er was dus veel steun van Koog aan de Zaan bij het realiseren van het museum en dat bleef zo tot 1973. In het jaar voor de fusie tot Zaanstad schonk de gemeente het museum aan Vereniging De Zaansche Molen.

Molen Het Pink

In 1939 nam De Zaansche Molen de stap om zelf een molen te kopen. Ze verwierf Het Pink in Koog aan de Zaan. Het was de laatste van de zeventig molens die er ooit in Koog aan de Zaan stonden. In 1926 was deze in verval geraakt door het breken van een as. De weduwe van de eigenaar, Adriaan Honig, schonk de molen aan de VVV. Deze kreeg de financiën voor herstel niet rond en schonk de molen praktisch om niet aan De Zaansche Molen. Met bijdragen van industriëlen en onder leiding van Pieter Boorsma werd de molen gerestaureerd.
Terugkijkend, Frans Mars verdient alle lof voor zijn initiatief tot de oprichting van Vereniging De Zaansche Molen. De tijd was rijp voor het behoud van molens. Hij bracht de vereniging echter niet in zijn eentje tot bloei. Belangrijke rollen werden vervuld door zijn medebestuursleden van het eerste uur Pieter Boorsma, Evert Smit sr. en Philip Beernink. Elk bestuurslid had zijn eigen verdienste. Pieter Boorsma wist veel van molens en was een uitstekend organisator bij de eerste molententoonstelling en de realisatie van het Molenmuseum. Evert Smit sr. deed steeds met succes een beroep op zijn uitstekende netwerk van industriëlen. Hij was eigenaar van *De Zaanlander*, die steeds veel aandacht besteedde aan molens en aan de verenigingsactiviteiten. Hij doneerde ook rechtstreeks aan het Molenmuseum.
Philip Beernink bracht als gemeentesecretaris van Koog aan de Zaan zijn contacten en zijn gevoel voor bestuurlijke verhoudingen in. Hij bleef meer dan 25 jaar voorzitter.
Zonder dit drietal was Vereniging De Zaansche Molen nu na honderd jaar misschien geen bloeiende vereniging geweest. Het drietal vormde samen met de initiator Frans Mars in de beginjaren van de vereniging een gouden team. ●

Met dank aan Fulco Rol, archivaris van Vereniging De Zaansche Molen.

– *Giljam Klijn is redacteur van* Zaans Erfgoed.

Molen Het Pink getooid in bruidstooi voor de opening van het Molenmuseum, 24 mei 1928. Op de wiektoppen de letters Z en M, staande voor Zaans Molenmuseum.

BRONNEN

- Boorsma, P., *Historische overzicht, uitgebracht ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van Vereeniging De Zaansche Molen* (1935).
- Delpher.
- Gemeentearchief Zaanstad.
- Kuyper, Hans, *Frans Mars, een leven in de Zaansche Molen* (2003).
- Neuhaus, Ton, *Vereniging "De Zaansche Molen" 1925-1985* (1985).
- Notulen van het bestuur van Vereeniging De Zaansche Molen over de eerste jaren.
- Wegereef, Sander, 'Uit het gemeentearchief: Zaanse Schans Masterplan 1920' op website *De Orkaan* (2016).

TEKST ARJEN VAN GINKEL | BEELD WIM DE JONG

Behoud erfgoed Zaansche Molen vergt lange adem

‘We willen graag nieuwe generaties aan ons binden’

Een honderdjarige die dertien molens en een museum draaiend houdt met hulp van driehonderd vrijwilligers. Het is een sprookje. Vereniging De Zaansche Molen werd een eeuw geleden opgericht om de geschiedenis en het aanzien van de streek te conserveren. Op termijn ging die taak de draagkracht bijna te boven. Men moest de molen naar de wind keren. Hoe houden we dat vol?

Die vraag, hoe behoud je erfgoed in deze tijd en in de verre toekomst heeft alle aandacht binnen De Zaansche Molen. We praten met Jan Goedhart, voorzitter van de Raad van Toezicht, en Katelijne Prinsenberg, directeur-bestuurder, over de nabije toekomst.
Daarvoor gaan we naar De Zaanse Schans. De fotografen bij de toegang zien in mij geen toerist. Ik passeer ongemoeid het bruggetje dat leidt naar Pakhuis Vrede. Op de begane grond staan de deuren van de souvenirshop wagenwijd open. Voor het kantoor van Vereniging De Zaansche Molen moet je naar de zijkant en een trap op naar boven. Het is de Zaanse Schans in een notendop. Een toeristische topattractie waar men laveert tussen commercie en erfgoedbeheer.

‘Erfgoeddorp’

Het voormalige zaad- en graanpakhuis Vrede werd in de zomer van 1993 op spectaculaire wijze van de Oostzijde over de Zaan getransporteerd. Een verhuizing naar het historische reservaat aan de Kalverringdijk. Is dat een adequate naam voor dit buurtje? Hier werden molens en panden die op de nominatie stonden om gesloopt te worden vanaf de jaren zestig liefdevol opgevangen. Tijdens het gesprek valt de benaming ‘erfgoedpark’ of noemen we het toch een ‘erfgoeddorp’.
Op de Zaanse Schans wordt gewoond en gewerkt, er passeren fietsers en jaarlijks komen er tweeënhalf miljoen bezoekers van heinde en verre op af. Met zes molens en een museum is de vereniging hier een belangrijke speler. Maar er zijn nog zeven molens die aandacht vergen zoals de unieke papiermolen De Schoolmeester, blikvanger De Bleeke Dood en in de natuurlijke omgeving van het Westzijderveld staat pelmolen Het Prinsenhof. Het is pre-industrieel erfgoed waar het onderhoud en de exploitatie flink wat vergen van de eigenaresse. Enkele jaren geleden nam de vereniging zichzelf onder de loep. Men vroeg zich af: zijn wij wel toekomstbestendig?

Zaans gemeutel

‘Er klonk Zaans gemeutel’, zegt Goedhart. ‘Toen zijn we gaan praten met de mensen. Een onderzoeksbureau ging aan het werk en na alle gesprekken met betrokkenen hebben we het net opgehaald. De opbrengst was goed voor vier kapstokken waar we zaken aan konden ophangen’, vertelt Goedhart.
In het rapport spreekt men van thema’s zoals het vrijwilligers- en verenigingsleven, commercie, organisatie-structuur en samenwerking op de Schans.

› Katelijne Prinsenberg, directeur-bestuurder en Jan Goedhart, voorzitter van de Raad van Toezicht van Vereniging De Zaansche Molen.

‘Geschiedenis is verhalen vertellen en de verbinding maken vanuit het heden naar het verleden en de toekomst.’

Vereniging De Zaansche Molen is een club van mensen met hart voor de zaak. De oud-architect is er een van. ‘Ik vind mijn liefde voor erfgoed verklaarbaar. Ik ben een Zaanse jongen. Molens maakten deel uit van mijn jeugd. Ik weet nog dat molen De Koperslager in Zaandijk in brand stond. Het omtrekken van de kap staat op mijn netvlies gebrand. Geschiedenis is verhalen vertellen en de verbinding maken vanuit het heden naar het verleden en de toekomst. Laatst was er een neef overgekomen uit Canada. Zijn ouders lieten na de oorlog de Zaanstreek achter zich en emigreerden. Die jongen wilde zien en vooral bergrijpen waar zijn pa en ma vandaan kwamen.’
Die geboortegrond van de ouders van de neef is ondertussen enorm veranderd en zo ook de wereld waar de vereniging uit voortkomt. ‘Uit het onderzoek kwam naar voren dat het huis van de vereniging op orde moest worden gebracht. Dat was in al die jaren organisch gegroeid. Er was veel met liefde gedaan, maar heel veel kennis zat in de hoofden van mensen en lag her en der in kasten opgeslagen.’

Professionalisering

Katelijne Prinsenberg werd anderhalf jaar geleden aangetrokken om de organisatie en de exploitatie aan te passen. Geen geringe klus. Om een paar zaken te noemen die op haar bordje liggen: de zorg voor een goede begroting, een solide financiële huishouding, het regelen van arbeidsvoorwaarden en verdere professionalisering van de organisatie. Dat betekende bijvoorbeeld dat er betaalde krachten werden aangetrokken voor de coördinatie van de vrijwilligers en fondsenwerving.
Prinsenberg studeerde kunstgeschiedenis met een nadruk op zeventiende- en achttiende-eeuwse schilderkunst waarin molens regelmatig aan de horizon verschijnen.
Haar drijfveer is het combineren van erfgoedbeheer, met ondernemerschap en goed commercieel inzicht. Een financieel gezonde organisatie die aan de eisen van de tijd en van de overheid voldoet. Daar komt nog een klusje bij: samenwerking met de andere partijen die betrokken zijn bij de Zaanse Schans.
‘We zijn een uitzonderlijke club met een erfgoedopdracht en kenmerken van een commercieel toeristenbedrijf. Er staat geen hekje om dit gebied, het is openbaar terrein. Touroperators verkopen bezoekjes aan de Zaanse Schans, er valt geld te verdienen. Wij willen bezoekers heel graag vertellen waar die Schans voor staat. Dat moet een goed verhaal zijn. Toeristen moeten met meer weggaan dan een paar leuke foto’s.’
‘De molens De Zoeker, de Gekroonde Poelenburg en panden die ze zien verwijzen naar een tijd dat hier honderden

‘Toeristen moeten met meer weggaan dan een paar leuke foto’s.’

molens grondstoffen bewerkten. Dit was een van de vroegste industriële gebieden van Europa. Producten van verfmolen De Kat worden tegenwoordig gebruikt bij restauraties en door kunstenaars van over de hele wereld. Dat willen we overbrengen. Maar het moet een gezamenlijk verhaal zijn van alle betrokken erfgoedpartijen: Stichting de Zaanse Schans, het Zaans Museum, Museum Zaanse Tijd en Vereniging De Zaansche Molen.’

Proef

Afgelopen zomer werd als vrucht van de samenwerking een proef gestart met de verkoop van een totaal ticket. Een pilot om bezoekers te verleiden een kaartje te kopen waarmee verschillende molens en musea bezocht konden worden. Er werden telcamera’s geïnstalleerd, kassa’s geplaatst en mensen ingehuurd om toeristen wegwijs te maken. Er was ook discussie over het in de ogen van sommigen kostbare project dat tot september zou duren. Enkele ondernemers waren bang voor omzetdaling en lieten met flyers weten dat de toegang vrij was. Na ruim vier weken werd op 15 juli het experiment aangepast.
Prinsenberg: ‘We wilden zien of we een dergelijk kaartje aan de man konden brengen en zicht krijgen op de bezoekersstromen. Na enkele weken hadden we genoeg gegevens waar we mee aan de slag kunnen voor het gezamenlijke ticket. De andere doelstellingen - drukte-beheersing en tellen van bezoekersstromen - gingen door. Nu gaan we met alle partijen kijken naar de opbrengst.’
Goedhart: ‘Die evaluatie zullen we delen met onze leden via *De Windbrief* en vergaderingen. We willen echt transparant zijn.’
De maatschappij verandert, het toerisme ontwikkelt zich en de coronaperiode is overleefd, het zijn spannende tijden. ‘Wij willen graag nieuwe generaties aan ons binden en een goed erfgoedverhaal vertellen. Daarnaast moeten we denken aan een aspect als veiligheid met de grote hoeveelheden bezoekers. Exploitatie, onderhoud, het werven van nieuwe vrijwilligers, onze taken zijn niet gering. ’’Het ging toch al honderd jaar goed’’ is echt een achterhaalde gedachte. We zijn bezig aan een stevig traject met hobbels en vertragingen. Er is veel werk te doen, het gaat goed, maar er is een lange adem voor nodig.’
Op de achtergrond biedt de Raad van Toezicht ondersteuning. ‘Daar zitten mensen in vanwege hun netwerk en deskundigheid. Het zijn vrijwilligers die ons verder kunnen brengen’, zegt de voorzitter. Daarin zitten enkele geboren en getogen Zaankanters, maar ook iemand uit de directie van de RIGO Verffabriek uit IJmuiden die de lijnolie gebruikt die geslagen wordt door De Bonte Hen. En de directeur bedrijfsvoerring van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem die stelt dat hij altijd zijn brood heeft verdiend in de cultuursector en op deze manier iets terug wil doen. En de mede-eigenaar van een adviesbureau dat voornamelijk overheden van dienst is bij vraagstukken als regionale economie en planning voor werken, wonen en groen, beleid voor toerisme, ingewikkelde subsidieaanvragen en herbestemming van monumenten, precies de expertise waar behoefte aan is.

Symposium

Komend jaar valt er wat te vieren. Prinsenberg: ‘We willen laten zien wat we de afgelopen honderd jaar hebben opgebouwd en waar de vereniging voor staat. Iedere maand zetten we de schijnwerper op een van onze molens en op 17 maart is er een symposium. Uiteraard hebben we de Zaanse Molendag op 27 september. Er staat komend jaar heel wat te gebeuren.
Goedhart: ‘En als je nu eens iets bijzonders wilt meemaken dan moet je deelnemen aan ons nieuwe vaarprogramma. Daar zijn we best trots op. Met een deskundige gids ga je door het Westzijderveld per boot naar papier- en slijpmolen De Schoolmeester en De Jonge Dirk en de achtkante bovenkruier Het Prinsenhof aan de Weelsloot. Vaar je mee dan krijg je een machtig molenverhaal te horen.’ ●

– Arjen van Ginkel is redacteur van Zaans Erfgoed.

De collectie van het Gemeentearchief Zaanstad groeit jaarlijks met gemiddeld 150 aanwinsten. Van volledige archieven en aanvullingen tot losse stukken. Van boeken tot beeld en geluid. In deze rubriek wordt een opmerkelijke, recente aanwinst uitgelicht.

TEKST EN BEELD EMMIE SNIJDERS

Het jaar van de firma Ebmeijer

Behalve uiteenlopende vragen levert onze chatfunctie op het archief ook interessante acquisities op. Een chatter bood wat receptenboekjes aan van de firma J.J. Ebmeijer, drankenhandel op de Hoogendam en later de Oostkade te Zaandam. Diens vader, Dees De Smet, werkte er gedurende de Tweede Wereldoorlog als jonge twintiger. Receptenboekjes uit oorlogstijd, dat belooft wat!

En inderdaad, in de recepten zien we terug dat ook de firma Ebmeijer door de oorlogsschaarste soms noodgedwongen alternatieve ingrediënten (surrogaten) zocht. Ook is te zien dat de aantekeningen in juni 1944 abrupt stoppen en in 1946 worden hervat. De Smet was in die tijd opgepakt, kon echter ontsnappen en onderduiken en ging in dienst van het Canadese leger.
Naast de zakboekjes met recepten waren de uit 1947 daterende foto's met namen, jolige liedteksten en het feestelijke programmaboekje van het 200-jarig bestaan een aardige bijvangst.
De aanwinst verdween, zoals alle nieuwe aanwinsten, in de quarantaineruimte in afwachting van verwerking. Totdat een onderzoekster zich in de studiezaal meldde voor onderzoek naar de Ebmeijers. Naast het al beschreven bedrijfs- en familiearchief over de periode 1740-1842, kreeg ze ook inzage in de aanwinst met recenter bedrijfsmateriaal. Het had echter geen meerwaarde omdat de firma vanaf 1929 niet meer in handen van de familie was.
De in de jubileumstukken stellige bewering dat 1743 het startjaar van het bedrijf was, bewoog haar echter wel tot verder onderzoek in notariële archieven, belastingregisters en kranten. Helaas zonder resultaat. Maar het leverde wel een zeer uitgebreid onderzoeksverslag op over de familie, haar bezittingen en het reilen en zeilen van het bedrijf. Een werkstuk dat op zijn beurt weer een welkome verrijking is voor onze bibliotheekcollectie.
De jubileumstukken uit 1947 waren echter niet alleen een aardige bijvangst met een mysterieuze vermelding van 1743, het bleek bij toeval veel welkome antwoorden te bevatten voor een ander onderdeel van de GAZ-collectie! Ik kletste met onze filmvrijwilligster over de intensieve studiezaaldienst met het doodlopende Ebmeijer-onderzoek. De naam zei haar wel iets en na wat zoeken toonde ze me twintig minuten aan geluidloze zwart-witbeelden van een gezellig en losbandig samenzijn in jaren veertig stijl.
De band was vrij algemeen beschreven en niet concreet gedateerd. Door gebrek aan context was het niet heel hoog gewaardeerd. In de aftiteling werden rollen en acteurs genoemd, waaronder ook de naam Dees De Smet. Welke feestelijke onderdelen er precies te zien waren, vonden we terug in het feestprogramma en de liedteksten uit de recente aanwinst. En andersom hadden we nu ook bewegend beeld bij alle genoemde namen. Een eerder vrijwel contextloze film werd dus behoorlijk verrijkt en daarmee veel interessanter.
Door de gevonden kruisverbanden hebben de afzonderlijke Ebmeijer-materialen meer zeggingskracht gekregen dan ze solitair ooit hadden kunnen krijgen. Het mes van deze aanwinst sneed met recht aan meerdere kanten! ●

– Emmie Snijders is verwerver particuliere archieven en collecties bij het Gemeentearchief Zaanstad.

Reclameplaatje op de binnenkaft van het receptenboekje van Dees De Smet over de jaren 1938-1946.

Recepten van maart en april 1944 waarin diverse 'essences' en 'elikster' gebruikt worden, zoals in het 'Zaandammertje'. Onder het receptenboekje het jubileumprogrammaboekje.

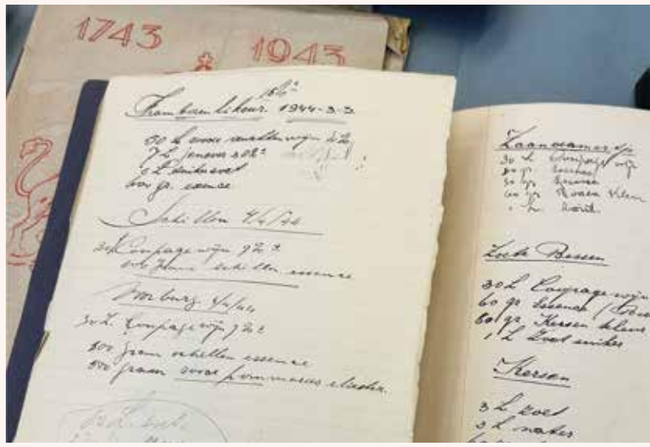

NIEUWENHUIJS & PEETOOM
20★22

PAKHUIZEN MOLENS WOONHUIZEN

Zuiderhoofdstraat 76 | 1561 AP Krommenie | 06 20 295 047 | www.nieuwenhuijs-peetoom.nl

HuigHaverlag.nl

De techniek van de toekomst, dankzij de ambitie van nu

Zaans vakmanschap sinds 1902 HuigHaverlag is een vooruitstrevende drukkerij, altijd al geweest. Neem onze ambitieuze ICT-afdeling. Hier vind je professionals die weten dat publishing meer is dan inkt op papier. Resultaat: innovaties op maat – oplossingen die het proces beter, sneller en goedkoper maken. De basis onder al onze activiteiten is onze Zaanse herkomst. Niet ingewikkeld doen, maar aan de slag gaan en altijd vooruit willen, dat kenmerkt onze aanpak. Meer weten over ons vakmanschap of onze ambities? Kijk op HuigHaverlag.nl of maak een afspraak, via (075) 612 73 73.

HUIGHAVERLAG
PRINTING

Timmerfabriek Visser

TRAPPEN, DEUREN, RAMEN EN KOZIJNEN, LIJSTWERK, HOUTCONSTRUCTIES, BETIMMERINGEN EN RESTAURATIEWERK

Noorder IJ- en Zeeweg 8, 1505 HG Zaandam
T 075-6177984, F 075-6162819
info@timmerfabriekvisser.nl
www.timmerfabriekvisser.nl

Visser Hraam

50 JAAR ZAANSTAD

TEKST PETER ROGGEVEEN

Als een reusachtige walvis rijst het Zaans Museum in aanbouw op uit het vlakke polderland, 1997. HENK VAN 'T LOO

Museum en theater in één jaar

Voor Zaanse cultuurliefhebbers was 1998 een heuglijk jaar. Er werden twee cultuurpaleizen geopend: het Zaans Museum op de Zaanse Schans en het Zaantheater in het hart van Zaandam.
In 1991 werd een prijsvraag uitgeschreven voor een theaterontwerp op het terrein van het Bodecentrum. Er kwamen twaalf Zaanse plannen binnen. Dat van de architectencombinatie Wim Wester/Paul Carree kwam als beste uit de bus.
In november 1995 volgde een domper. De laagste inschrijver Bot Bouw zat drie miljoen boven de geplande bouwsom van 28 miljoen gulden.
Op 11 december 1998 werd het nieuwe theater geopend in aanwezigheid van koningin Beatrix. In april 1999 werd bekend dat aan het theater 35.217.119 gulden was uitgegeven. Zeven miljoen meer dan oorspronkelijk begroot.
In 1994 komt het plan voor een nieuw museum in een stroomversnelling door een financiële injectie van het Rijk van 7,6 miljoen voor uitbreiding van de Zaanse Schans. 5,2 miljoen daarvan is bestemd voor een cultuurhistorisch museum. De totale kosten van een museum werden becijferd op 8,7 miljoen, zodat de gemeente Zaanstad 3,5 miljoen moest bijpassen. Voor de inrichting was nog eens vijf miljoen nodig. Een opsteker was de bijdrage van 2,5 miljoen van de provincie.
In 1995 zorgde het ontwerp van de Bossche architect Cor van Hillo voor een storm van protest. Vereniging De Zaansche Molen, Zaans Schoon en Kontakt Milieubeheer Zaanstreek stapten zelfs naar de bestuursrechter om de bouwvergunning aan te vechten.
Na een vertraging van een jaar ging op 6 december 1996 de eerste paal de grond in. Op zaterdag 12 september 1998 werd het museum geopend. Een jaar later bedroeg het exploitatietekort rond de acht ton. Dat tekort zat vooral in het uitblijven van het geraamde aantal bezoekers. De jaarlijkse begroting van 1,2 miljoen gulden was gebaseerd op een aantal van 60.000. In werkelijkheid kwamen er in 1999 maar 20.000 bezoekers. Anno 2024 is dat het vijfvoudige. ●

TEKST HENK ELZENGA

Het Groene Huis, fijn gerestaureerd rijksmonument

Een van de eerste tweelaagse huizen aan de Zaan

In het prachtige oude gedeelte van Zaandijk staat aan de Lagedijk 128 een bijzonder rijksmonument uit 1855 genaamd ‘het Groene Huis’. Opdrachtgever tot de bouw was houthandelaar Jacob Vis Cornelisz. (1833-1895). Het huis wordt sinds 1996 bewoond door Jan Rudolph de Lorm en Antoinet Oostindiër. Zij lieten het restaureren met behoud van zoveel mogelijk originele details.

De eerste steen van het Groene Huis is gelegd op 30 mei 1855 door Klaas Breet Cornelisz. In die tijd was het gebruikelijk om deze door een jongen te laten leggen, en de eer ging naar de oudste zoon in de familie. Dat was de dan vijfjarige tantezegger van Maartje Dekker, de aanstaande vrouw van Jacob Vis Cz. - ten onderscheid van zijn neven heette Jacob in familiekring ‘Kokees’, onder dorpsgenoten was zijn bijnaam ‘Vla’.
Tantezegger Klaas Breet Cornelisz. was de zoon van haar al in Zaandijk wonende oudste zus Neeltje en haar man, de papierfabrikant Cornelis Klaasz. Breet. Deze Cornelis was neef en vennoot in Firma C. & J. Honig Breet. De zussen Neeltje en Maartje waren de dochters van de gefortuneerde Westzaanse olieslager Cornelis Dekker Gerbrandtz. en zijn vrouw Maartje Houttuyn, die al op jonge leeftijd waren overleden. ‘Mejufvrouw M. Dekker’ heette een van de vermogendste meisjes aan de Zaan te zijn.[1]

‘Tweelaags’ houten huis

Het toekomstige bruidspaar Maartje en Jacob liet als een van de eersten in de Zaanstreek een tweelaags houten herenhuis met een verdieping en een schilddak - vier dakvlakken met een nok - bouwen aan de Lagedijk 128. Het huisje dat er aanvankelijk stond was van Jacobs vader. Die verkocht het aan zijn oudste zoon voor ƒ 1500. Na de sloop liet Jacob hier dus een ‘fiks koopmanshuis’[2] zetten. Op 27 september 1855 trouwden Jacob en Maartje in Zaandijk. Ze hebben samen niet lang van hun prachtige nieuwe huis mogen genieten want Maartje overleed op 21-jarige leeftijd, op 12 juni 1857. Jacob bleef alleen achter en werd dat jaar vennoot in zijn vaders bedrijf. In 1860 trouwde Jacob voor de tweede keer, nu met zijn volle(!) nicht Aaltje Vis met wie hij in het huis bleef wonen, een gelukkig huwelijk had en vijf kinderen kreeg.
De vaders van Jacob en Aaltje waren broers en geboren en getogen in het naastgelegen huis op nummer 126, dat al vijf generaties in de familie Vis was. Een andere broer, Dirk Jacobsz. Vis, was er blijven wonen met zijn grote gezin. Hij was tot 1867 burgemeester van Zaandijk. In 1878 zou het huis gesloopt worden om er de uitbreiding van de lak-, vernis-, olie- en stopverfhandel van Jacob Vis Pz. neer te zetten.
De vader van Jacob Vis Cz. hield zich niet, zoals zijn familie, bezig met oliehandel en lakstokerij, maar was in 1830 houthandelaar geworden. Deze Cornelis Jacobsz. Vis (1811-1874) kocht in 1832 de paltrokhoutzaagmolen De Windhond. Deze werd in 1643 gebouwd aan het einde van het Sluispad. In de volksmond het ‘Hazenpad’ of toen het ‘Hasepad’. Later kocht hij de balkenzaagmolen Het Konijn. Vader Cornelis was daarnaast ook dijkgraaf van de Halerbroek- of Kalverpolder. In 1866 stapt hij uit de zaak.

Het Groene Huis anno 2024 met zijn kenmerkende houten gevel, zonneblinden en bovenlicht met vergulde bloem. WIETSKE VAN SOEST

Als oudste zoon in de familie Vis legde Klaas Breet Cz. de eerste steen van het Groene Huis. JAN RUDOLPH DE LORM

Het Groene Huis had omstreeks 1905 naast hoge zonneblinden een fraai gesmede lantaarn. DE ZAANSCHE MOLEN

Jacob Vis Cz. en zijn tweede vrouw (en volle nicht) Aaltje Vis, ca. 1860. VIS A SAANDYK

Na het overlijden van zijn vader in 1874 zette Jacob Vis Cz. een grote stap; hij liet in 1876 de stoomhoutzagerij Voorwaarts bouwen op de fundering van molen Het Konijn. De loodsen hergebruikte hij voor de zagerij. Zijn oudste zoon Cornelis en zijn tweede, ongetrouwde zoon Martinus traden toe tot de directie en zetten het bedrijf voort.
De zoon van Cornelis, Jacob Cornelis, nam op zijn beurt het bedrijf weer over maar bleef kinderloos. En na zijn plotselinge overlijden op 41-jarige leeftijd moest het bedrijf verkocht worden. Het werd gekocht door de firma Donker.

Reisje op de Rijn

Na het overlijden van zijn geliefde Aaltje (51 jaar) in 1890 bleef Jacob Vis Cz. in het huis aan de Lagedijk wonen met zijn jongste zoon Jakob Cornelis (1870-1943). Jakob verleidde hem om samen in 1891 een reisje op de Rijn te maken, waarvan hij een uitgebreid verslag maakte.
Zo genoot ‘Vla’ nog een aantal jaren samen met zijn zoon in het mooie huis, waarbij hij zich niet verveeld zal hebben. Hij zat namelijk op bestuurlijk en cultureel gebied zo’n beetje in alle verenigingen die Zaandijk destijds rijk was en hield ook nog van tekenen en aquarelleren en was ook heel muzikaal.
In 1895 overleed Jacob Vis Cz. op 62-jarige leeftijd. In 1899 werd zijn zoon Jakob medeoprichter en administratief directeur van de N.V. Zaanlandsche Scheepsbouw Maatschappij. Waarschijnlijk bleef Jakob in het Groene Huis wonen, want in 1902 trouwde hij op 31-jarige leeftijd met Titia Agatha Honig. Op hun huwelijksfoto staan ze met familie aan de achterkant van het huis. Hierop zijn de luiken met het klaverblad te zien die nog steeds tot het exterieur van het huidige pand behoren. Of Jakob en Titia in het Groene Huis zijn blijven wonen tot zijn dood in 1943 is moeilijk te achterhalen.

J. Schipper & Zonen

Tot de latere bewoners van het pand behoorde onder meer J. Schipper & Zonen, groothandel in glas, porselein en aardewerk. Het bedrijf had in dit pand beneden ook een toonzaal. In 1976 verhuisde Schipper naar Wormer. Daarna, tot bewoning door de huidige eigenaren, was het pand in bezit van de familie Van Cooth, eigenaren van de gelijknamige papierhandel. In 1967 werd Lagedijk 128 een rijksmonument.
Het Groene Huis wordt sinds 1996 bewoond door kunsthistoricus Jan Rudolph de Lorm – in het dagelijks leven directeur van Singer Laren – en zijn vrouw psychiater

Stoomzagerij Voorwaarts, ca. 1887. Rechts Cornelis Vis (met bolhoed) en, nog net te zien, zijn oudste zoon Jacob Cornelis. DE ZAANSCHE MOLEN

Reünie van de stam van Jacob Vis Cz. bij het huwelijk van Jakob Cz. Vis en Titia Agatha Honig, 31 oktober 1902. De luiken met klaverblad zijn nog altijd aanwezig. VIS A SAANDYK

› De schouw prijkt nog steeds in zijn oorspronkelijke staat in de woonkamer. JAN RUDOLPH DE LORM

Het huis bezit nog veel karakteristieke details, waaronder dit hekwerk op de overloop. JAN RUDOLPH DE LORM

› Gevonden in een van de kamers: het wapen van de familie Vis in papier-maché. JAN RUDOLPH DE LORM

Antoinet Oostindiër. 28 jaar geleden liet het echtpaar de blik op het Groene Huis vallen. Ze woonden destijds in Amsterdam maar Antoinet wilde haar toekomstige kinderen daar niet laten opgroeien. Jan Rudolph hield van de stad en had moeite om die te verlaten.
In hun zoektocht naar een andere woning kwamen ze ook in Zaandijk terecht. Op de Lagedijk liepen zij tegen een pand aan met een forse vraagprijs en met veel achterstallig onderhoud. Toen later bleek dat het pand niet snel verkocht werd, kregen zij belangstelling, zeker vanwege het mooie zicht op de Zaan.

Zelfwerkzaamheid

Het stel liet de woning restaureren door een Zaanse aannemer, en met de nodige zelfwerkzaamheid werd het zo veel mogelijk weer in oude glorie hersteld. De platen hout op de binnendeuren werden verwijderd en profielen naar oorspronkelijk model gereconstrueerd. In de huiskamer staat een schouw in zijn oorspronkelijke staat. Ook het geëtste glazen raam op de verdieping en het prachtig gesmede hekwerk op de overloop geven een eigen karakter aan dit huis.

De rijkelijk betimmerde plafonds op de verdieping verwijzen nog naar het hout van de houtzaagmolens van de eerste eigenaar. Bij ingebruikname van het pand is in een van de kamers nog een wapen van de familie Vis in papier-maché gevonden.
In de vele jaren, die zij nu in Zaandijk wonen, hebben zij als Arnhemmers van origine het karakter van de Zaankanters steeds meer weten te waarderen. Ook Jan Rudolph wil niet meer terug naar Amsterdam. Hij is zelfs een promotor van de Zaanse bouwcultuur geworden en is ook vol van kunst en cultuur net als de bouwer van zijn huis ‘Vla’ Vis. Mocht hij toch nog eens verhuizen dan zal hij zijn dagelijkse duik in de Zaan beslist missen. ●

BRONNEN
- Gemeentearchief Zaanstad.
- Vis, Dirk en Vis, Jacobus Cornelis, *Vis a Saandyk, Kroniek van een Zaans geslacht* (1974).

NOTEN
1 Vis, Dirk en Vis, Jacobus Cornelis, *Vis a Saandyk, Kroniek van een Zaans geslacht* (1974), 289.
2 Ibidem.

TEKST THIJS VAN ROON EN GILJAM KLIJN |
BEELD WIETSKE VAN SOEST

Omgevingswet biedt nieuwe kansen voor erfgoedverenigingen

Zaans Erfgoed krijgt meer in melk te brokkelen

Sinds 1 januari 2024 is de Omgevingswet van kracht. Deze wet brengt zestig wetten en regels over ruimtelijke ontwikkeling en milieu samen.

In de Omgevingswet wordt het belang van cultureel erfgoed gelijkgesteld aan de belangen van milieu, natuur en bouwactiviteit. Hiermee dwingt ze de overheid om integraal besluiten te nemen. Na zo’n tien jaar voorbereiding bij de overheid is het nu zover dat de werkelijke uitvoering van deze wet merkbaar zal zijn. De wet biedt nieuwe kansen voor erfgoedverenigingen, zoals Vereniging Zaans Erfgoed. Erfgoedverenigingen zijn cruciale bruggenbouwers tussen het verleden van de omgeving en de toekomst. Al honderd jaar zetten ze zich in voor behoud, bescherming en restauratie van erfgoed.

Te laat stadium

Vereniging Zaans Erfgoed was ook al betrokken bij nieuwe ontwikkelingen, maar vaak in een (te) laat stadium. Plannen zijn dan al in kannen en kruiken en er valt weinig meer te veranderen.
Met deze wet is het de bedoeling dat beleidsmakers, overheden en ontwikkelaars al in een vroeg stadium de belanghebbenden betrekken bij hun plannen.

Hondemanstraat, Zaandam. Het behoud en renoveren van 15 van de 59 karakteristieke arbeiderswoningen uit het eerste kwart van de vorige eeuw.

En Vereniging Zaans Erfgoed is een belanghebbende als het gaat om cultureel erfgoed. Zo krijgt erfgoed al tijdens de planontwikkeling een stem in het ‘ruimtelijke domein’, zoals dat in vakjargon heet.
Vereniging Zaans Erfgoed zal eerder, vaker en op basis van gelijkwaardigheid worden bevraagd naar haar visie. Dat vergt inspanning, en deze inspanning zal vaker worden beloond.
Zaans Erfgoed is daarom dan ook op zoek naar versterking. Ze zoekt leden die zich willen aansluiten bij de werkgroepen van de vereniging om de stem van Zaans Erfgoed te laten horen. Belangstellenden die een brug willen slaan tussen verleden en heden. Wie interesse heeft en graag wil weten wat de werkgroepen precies doen kan contact opnemen met het secretariaat van Vereniging Zaans Erfgoed: secretariaat@zaanserfgoed.nl ●

– Thijs van Roon is erfgoedadviseur van gemeente Gooise Meren en voorzitter van de Werkgroep ADM (Advies, Documentatie en Meldpunt) van Vereniging Zaans Erfgoed. Giljam Klijn is redacteur van Zaans Erfgoed.

Herinrichtingsgebied KAN aan de Zaan, Oostzijde, Zaandam. De westgevel van het voormalige pand van N.V. Koek- en Beschuitfabriek v/h G. Hille & Zn (1928), later van teerfabrikant Touwen & Co, wordt opgenomen in de nieuwbouw.

Zaanse werken van Claude Monet anno nu

In 1871 was de beroemde Franse schilder Claude Monet vier maanden in Zaandam. In deze periode maakt hij maar liefst 25 schilderijen, 24 landschappen en een portret. In 2022 kwamen street artists naar Zaandam. Zij zagen veel kale muren en begonnen met een Monet op de muur; doel is alle 25. Inmiddels zijn Piotr Baczynski, Maciej Gadek, Angel Alvarez en Maciej Peda op de helft met de landschappen. In Zaandam zijn al twaalf *murals* – muurschilderingen – te zien onder de naam Monet in Street Art.

Het Weerpad. Hoek Peperstraat, H. Gerhardstraat.

Tuinhuizen aan de Zaan bij Zaandam II. Verzetsplantsoen.

Huizen aan de Achterzaan. Konijnenpad.

De Voorzaan en de Westerhem I. Prinsenstraat.

De Voorzaan en de Westerhem III. Beatrixbrug.

De Voetbrug. Halstraat.

Molen Het Oosterkattegat I. Jonge Arnoldusstraat.

De Zaan bij Zaandam I. Langestraat.

Molens in het Westerveld. Klokbaai.

Molens langs de Noorvaldeursloot. Paltrokstraat.

Molen Het Oosterkattegat II. J.C. van Wessemstraat.

Huizen aan de Achterzaan. Kopermolenstraat. ●

TEKST JUR KINGMA

Een dichter op de paltrok

Willem Buijs grondlegger van de Zaanse molenkunde

De parlementaire Arbeidsenquête van 1891 heeft een rol gespeeld in de ontwikkeling van de Zaanse molenkunde. De sleutelrol werd vervuld door de houtzagersknecht Willem Buijs.[1] Zijn verhoor door de enquêtecommissie en dat van zijn werkgever Pieter Kluyver jr. leidden tot de eerste publicatie sinds 1720 van een lijst met alle Zaanse molens.[2]

Het echtpaar Buys-De Greef, Heerengracht 51, Zaandam.

Willem Buys Pz. en Trijntje de Greef vierden enkele weken geleden hun 40-jarig huwelijksfeest. Buys is de schrijver van het bekende boek over de windmolens (uitgave P. Out), dat bijna geheel is uitverkocht. Jaren lang is Buys, die van Uitgeest afkomstig is, verbonden geweest aan de Houtwerf van de Fa. P. Kluyver Jr. te Zaandam.
Door een ernstig ongeluk verloor hij daar de rechterhand.
Met moed heeft hij zijn lot gedragen waarbij zijn groote wilskracht hem goed te pas kwam. Het gelukte hem n.l. toch nog op lateren leeftijd met den linkerhand te leeren schrijven.

Willem Buijs Pzn. en zijn echtgenote in *De Zaanlander,* 12 mei 1923.

Willem Buijs was de zoon van Pieter Buijs en Grietje Heimering. Hij werd in 1844 in Uitgeest geboren als tweede van zes kinderen. Zijn vader was houtzager en kwam van oorsprong uit Wormer. Willem ging tot zijn 13e in Zaandam naar school. Daarna begon hij als kotjongen op de paltrok De IJsvogel van de firma Huijbert van de Stadt. Allerlei zaagmolens volgden. Na de liquidatie van de firma Huijbert van de Stadt vroeg Kluyver hem voor de paltrok De Bonsem. Willem trouwde in 1883 met Trijntje de Greef. Zij was weduwe en hij was weduwnaar van Geertje Valk (overleden in 1882).

Parlementaire enquête

Officieel was de omschrijving van de Arbeidsenquête de 'Staatscommissie tot het houden van Arbeidsenquête, ingesteld krachtens de Wet van 19 Januari 1890'. In 1887 hield het parlement een enquête naar de veiligheid en arbeidsomstandigheden van arbeiders in Nederland. In 1890 leidde het tot een wet om jongeren en vrouwen te beschermen tegen gevaarlijk werk. Er kwam een vervolgonderzoek, waarin ook de sociale omstandigheden van de werknemers en de relatie tussen werkgevers en werknemers werden onderzocht.[3]
De derde afdeling van de staatscommissie deed haar onderzoek in de Zaanstreek. De verhoren begonnen op 2 januari 1891 met burgemeester Versteeg van Zaandam.
De commissie nam uitgebreid de tijd om bestuurders, artsen, onderwijzers, geestelijken, arbeiders en fabrikanten te ondervragen. Na Zaandam kwamen alle Zaandorpen aan de beurt.
De drie belangrijkste takken van industrie in de Zaanstreek waren in die tijd de stoomrijstpellerij, de stoomolieslagerij, de houtzagerij en houthandel.
Versteeg werd ondervraagd over talloze aspecten van het maatschappelijk leven, zoals de beschikbaarheid van scholen, het effect van houten huizen op de gezondheid en de pensioenen van gemeentearbeiders.
Schoolhoofd Jacob Witte noemde in zijn verhoor de zakjesplakkerijen de grote vijand van de school omdat ze de kinderen weglokten.
De 37-jarige Martinus Johannes van der Hoogt, predikant van de Christelijk Gereformeerde Gemeente, verklaarde op een vraag over de vele losse arbeiders in Zaandam: 'Als predikant heb ik liever te doen met vast werkvolk dan met los; ik geloof dat, zowel stoffelijk als geestelijk, vaste arbeiders hoger staan dan losse.'
Willem Jesse, de 57-jarige predikant van de Doopsgezinde Gemeente Zaandam vertelde over zijn hulp bij het oprichten van de Coöperatie Help Uzelven. Op een vraag of jongens tussen 16 en 18 jaar ook arbeidsdagen van 16 tot 18 uur maakten, antwoordde Jesse bevestigend.
Op de vervolgvraag of dit geen nadelig gevolg had voor de catechisatie antwoordde hij uitvoerig: 'Wij hebben hier een intelligent slag mensen; het lager onderwijs is hier goed en wanneer de jongens op school zijn heb ik schik in hen. Zij maken dan opstellen voor mij, die over het geheel niet achterstaan bij die, welke de zoons van de patroons maken. Doch nu wordt zo'n jongen in een oliemolen geplaatst en dan ziet men hem langzaam versuffen en achteruitgaan. De jongens in de pelmolens hebben niet altijd voldoende tijd om hun werk te maken maar die zijn niet zo suf; die laten hun intellect werken. Ik vermoed dat dit door de soort arbeid komt.'

Cornelis Corver

De 64-jarige koopman en fabrikant Cornelis Corver van Wessem werd verhoord als voorzitter van de Kamer van Koophandel. Hij verklaarde dat de houtzagers altijd bezig waren met hun personeel. 'Een goede houtzager is altijd aan de fabriek.'
Op de vraag van de commissie of de arbeiders in de verschillende bedrijven anders werden beoordeeld antwoordde hij:

'Ja, de houtzagers zijn het meest ontwikkeld, dan volgen de pellers en de olieslagers zijn het minst ontwikkeld.'
Op 5 januari 1891 was de hoorzitting van Willem Buijs Pzn. Hij was toen 46 jaar en met nog drie man werkzaam op windzaagmolen De Bonsem van houthandelaar P. Kluyver jr. Zijn werkdag duurde elf uur. Als middenknecht verdiende hij *f* 6,75 per week. Verder kreeg hij *f* 2,50 per week voor brandhout. Daarbij kwam in november *f* 15 voor de slacht. Iedereen kreeg elke week twee zakken zaagsel mee.

Genoeg wind

De voorzitter vroeg hoeveel dagen per jaar er genoeg wind was om te zagen. Willem Buijs had dit bijgehouden van 1875 tot 1882. Hij concludeerde dat er gedurende twee derde van het jaar voldoende windkracht was. Ook werd hem gevraagd naar gevaren op de molen bij het spannen van de zagen. Hij vond de stoomzagerijen minder gevaarlijk.
Zijn huiselijke situatie kwam aan de orde. Hij betaalde *f* 1,25 huur per week en had twee dochters, van 16 en 12 jaar. Het huis bestond uit één kamer, waarvan een portaal was afgescheiden, en een zolder. Wassen deden ze in de brandstofschuur. Hij verdiende te weinig voor een eigen huisje.
Ook Pieter Kluyver jr., de werkgever van Buijs, werd ondervraagd. In de windzaagmolen werd in de winter van 7.30 tot 16.30 uur gewerkt en in de zomer van zonsopgang 5.00 tot 19.00 uur. In de stoomzaagmolen werd van 6.00 tot 18.00 uur gewerkt; er was een lunchpauze van 12.00 tot 13.15 uur. Later op de middag was er een tweede pauze van een half uur. Op de stoomzaagmolens verdienden de arbeiders meer omdat ze harder moesten werken. Comitéleden hadden de molen van Kluyver bezocht en ze waren zich daardoor bewust van de gevaren. Zo moest de jongen onder de zagen kruipen om het zaagsel weg te halen. Volgens Kluyver had hij daarvoor een schraper moeten gebruiken.
Op de vraag of het koud was op een paltrokzaagmolen las Willem Buijs een lang gedicht voor. Hij had het een paar dagen eerder op de molen geschreven, naast de kachel omdat het zo koud was. Het gedicht is opgenomen in het verslag van de hoorzitting. De strekking was dat voor een ervaren houtzager het werken op een paltrok niet gevaarlijk was.

Rechts paltrok De Bonsem waar Willem Buijs werkte toen hij werd gehoord voor de Arbeidsenquête in 1891. Links stoomzagerij De Zaan. DE ZAANSCHE MOLEN

Oude Heerengracht, Zaandam, ca. 1910. Buijs woonde op nr. 51, het rechterdeel van het stenen huis in het midden. GAZ 13_00062 ILLUSTRATIE S.J. VEEN

'Aan de Zaanse paltrokwerkers'

Op 11 september 1891 verscheen in het *Zaanlandsch Nieuws- en Advertentieblad* het gedicht 'Aan de Zaanse paltrokwerkers' dat was gericht tegen het gedicht van Willem Buijs. Het was geschreven door T.B. uit K.a.d.Z.
Dit verhaal op rijm suggereerde dat Buijs ongelukken op paltrokken weet aan onachtzaamheid van de houtzagers. T.B. verzette zich daartegen: 'Het werken zelf is gevaarlijk.'

De ironie van dit verhaal wil dat Willem Buijs zelf slachtoffer werd van een ernstig bedrijfsongeval. Op 9 januari 1892 kwam hij met zijn rechterhand in de cirkelzaag van de nieuwe zagerij De Zaan van Kluyver.[4]
Gerrit Jan Honig schreef in het voorwoord van het door Buijs geschreven *De Windmolens van de Zaanstreek (1439-1918)* dat door het ongeval Willem Buijs zijn rechterhand en enige vingers links moest missen. Zelf schreef Buijs in maart 1919 dat zijn rechterhand was afgezaagd en dat hij een jaar eerder enige vingers van zijn linkerhand was verloren. Dat maakt het polemische gedicht van september 1891 nog pikanter.

Zaanse molenkunde

In het verslag van de verhoren van de enquêtecommissie werden de vragen doorlopend genummerd. Zo was vraag 753 gericht aan Pieter Kluyver: 'Hoe talrijk schat gij het aantal windmolens in deze gemeente?' Zijn antwoord: 'Volgens het gemeenteverslag zijn het er nu nog 42, maar hun aantal vermindert; zij zijn opgeschreven ten dode; over een jaar of tien zult gij er heel wat minder vinden.'
Op 26 september 1896 begon in *De Zaanlander* het feuilleton 'De Windmolens van de Zaanstreek. Zij zijn ten dode opgeschreven. Antwoord op vr. 753 van der Enquête Commissie Afdeling De Zaankant. Vervaardigd door Willem Buijs Pzn. te Zaandam 1896'.[5] Het was de eerste openbare publicatie met een lijst van alle Zaanse windmolens sinds 1720.

De iconische foto van de molens op De Hemmes, gemaakt door Piet de Jong op 10 april 1909, werd uitgegeven in combinatie met een gedicht van Willem Buijs uit 1913. DE ZAANSCHE MOLEN

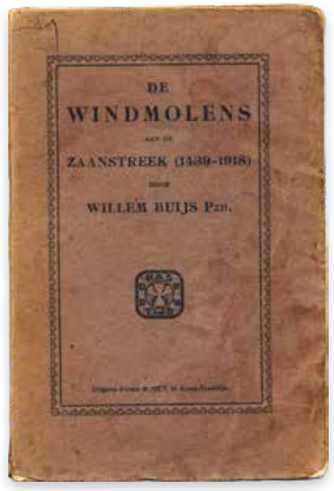

Remmet Ouwejan sr. maakte in 1942 een gekalligrafeerd exemplaar van het boek *Zaansche molens* van Willem Buijs. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK 79 J 60 FOTO GEKE VAN DE KAMP

***De Windmolens aan de Zaanstreek (1439-1918)* bevat een opsomming van de toen bekende molens. In 1918 verscheen een gedrukte versie.** 2E DRUK 1919 COLLECTIE AUTEUR

Een kostbaar boek

In de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage bevindt zich een bijzondere uitgave van het boek Zaansche Molens van Willem Buijs. Het is een gekalligrafeerde versie uit 1942, vervaardigd door Remmet Ouwejan sr. Een uniek exemplaar.
In het boek staat ook iets over de ontstaansgeschiedenis van het boek. Zo is er een beknopte levensgeschiedenis van slagersknecht Jan Wijbrand Groot, die door een erfenis in staat was om 'stil te gaan leven'. Hij deed veel onderzoek voor Willem Buijs.

Na het ongeluk moest Buijs leven van een klein pensioentje. Hij kon zich nu aan zijn hobby wijden, de geschiedenis van de Zaanse windmolens. Tot 1896 had hij vijfhonderd windmolens gevonden. Hij zette zijn onderzoek voort en kreeg later hulp van Jan Wijbrand Groot (1870-1929).[6]
Voor Willem Buijs controleerde hij de windbrieven in het Rijksarchief, nu het Nationaal Archief.
Groot baseerde zich op gegevens die door drie West-Zaandamse zaagmolenaars – Jacob van Sante, Cornelis P. Mens en Jan Pouwelsz. Bont – waren verzameld tijdens een schaatstocht in 1726. Van deze tocht zijn verschillende manuscripten of afschriften. Willem Buijs gebruikte het afschrift van de Alkmaarse Burgemeester Winder als uitgangspunt.[7]

Op 75-jarige leeftijd beschreef Willem Buijs hoe hij had leren omgaan met zijn handicap. Briefkaart aan C. Slop te Amsterdam, 15 maart 1919. DE ZAANSCHE MOLEN

Illustratie uit een handgeschreven voorloper van *De Windmolens aan de Zaanstreek (1439- 1918)* door Willem Buijs. Afgebeeld zijn de houtzagerijen waar hij werkte. DE ZAANSCHE MOLEN

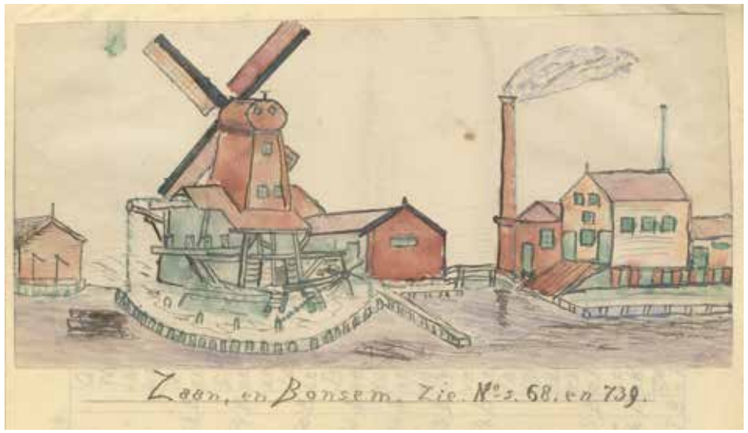

Willem Buijs kwam in zijn boek tot 812 windmolens die er ooit in de Zaanstreek hebben gestaan. Honig wist er nog meer, maar hij wilde niets veranderen in het werk van Buijs. Met de kennis van nu bevatte het boek fouten en tekortkoningen. Aan het einde van het boek gaf G.J. Honig al een lijst met correcties. Het boek werd een mijlpaal in het onderzoek naar de omvang van de Zaanse molennijverheid. Oud-burgemeester K. de Boer van Assendelft maakte in 1919 een lijst met aanvullingen. En zo zou het verder gaan tot Pieter Boorsma een nieuwe standaard zette met *Duizend Zaanse Molens*. Dankzij Ron Couwenhoven zijn we inmiddels boven de 1200 gekomen.

Molenverleden

Opvallend is dat Zaanse arbeiders met alleen lager onderwijs zich zo bezighielden met het molenverleden. Dat geldt niet alleen voor Willem Buijs, maar ook voor onder meer de huisschilder Jan Kruijver, de olieslager Gerrit Mol en de molenmaker Pieter Boorsma.
We kunnen ze arbeider-kunstenaar of arbeider-onderzoeker noemen. Zij werden gevormd door het goede lager onderwijs. En er was een maatschappelijke bovenlaag die belangstelling voor de plaatselijke geschiedenis stimuleerde.
De arbeidsenquête probeerde gevolgen van de grote maatschappelijke veranderingen in kaart te brengen en aanbevelingen op te stellen om de negatieve gevolgen te beperken.

De arbeider-kunstenaars en -onderzoekers probeerden de verdwijnende wereld vast te leggen. Dat is ook een manier om grip te krijgen op de veranderende wereld. Willem Buijs verdient een plaats in de rij Zaanse geschiedschrijvers. ●

Met dank aan Ron Couwenhoven en Geke van der Kamp voor het delen van hun kennis en voor hun adviezen.

– Jur Kingma is amateurhistoricus en schrijver.

NOTEN

1 In de bevolkingsadministratie staat hij ingeschreven als Willem Buys. In kranten en andere publicaties wordt steeds gesproken van WILLEM BUIJS PZN. De zoekmachines op internet maken er Buijs van.
2 Notitie van het getal der molens in de Banne van Oost en West-Zaandam. ZOV-Honigcollectie inv.nr. 3361.
3 Nationaal Archief, archiefnummer 2.09.38, Inventaris van het archief van de Staatscommissie. Het is verslag is ook online te vinden op de website van het Gemeentearchief Zaanstad.
4 *Zaanlandsche Courant*, 1 oktober 1892.
5 Handschriften bevinden zich in de bibliotheek van het Gemeentearchief Zaanstad en in de collectie van het Zaans Molenmuseum Wereld van Windmolens.
6 Gemeentearchief Zaanstad PA-0065, Groot, J.W., genealoog en amateurhistoricus.
7 Honig, G.J., voorwoord *De Windmolens*.

TEKST HENK HEIJNE | BEELD YVONNE BALK

Een muur met een verhaal

'Zaanstreek blijft van internationale betekenis'

Zaanstad is sinds 9 oktober 2024 een opmerkelijk kunstwerk rijker. In slechts tien dagen toverde het Franse kunstenaarsduo MonkeyBird Crew op de blinde gevel van de Omgevingsdienst Noordzeekanaal aan Ebbehout 31 bij het station van Zaandam een compositie die zo uit een boek lijkt te zijn weggelopen.

Voor het aanpakken van de immense wand volgden de kunstenaars een stoomcursus 'hoogwerkerbesturen'.

Saaie Zaanse muren worden steeds vaker opgesierd. Naast de vrije interpretaties van de Zaanse schilderijen van Monet die her en der in de stad verschijnen, werd onlangs een origineel kunstwerk van de Zaanse kunstenaar Brian Elstak onthuld onder de Anton de Kombrug in Zaandam. Met 'The New Ancestors' vraagt hij aandacht voor de rijke zwarte geschiedenis.
MonkeyBird Crew roept een klassiek en opgewekt beeld op van de altijd voortgaande geschiedenis van Zaanse innovatie en handel. Met het formaat van twintig bij acht meter realiseerde het duo vooralsnog het grootste kunstwerk in de openbare ruimte in Zaanstad.
Louis Boidron en Edouard Egéa werkten er bijna dag en nacht aan. Honderd spuitbussen in veertien kleuren en dertig rollers en kwasten gingen er doorheen. Na een stoomcursus 'hoogwerkerbesturen volgens Nederlandse regels' kon de immense wand aangepakt worden.

Sjablonen

MonkeyBird Crew gebruikt sjablonen, een techniek die vaak door street artists wordt gebruikt. Waar iconische kunstenaars als Banksy zich beperken tot krachtige kleine afbeeldingen in één of twee kleuren, pakt MonkeyBird Crew het groter aan met hun grote en complexe composities in meerdere kleuren. Anders dan veel straatartiesten kunnen ze secuur werken omdat ze niet illegaal bezig zijn.
De sjabloontechniek vergt veel voorbereiding. Een uitgewerkt ontwerp wordt in kleuren gescheiden en overgebracht op rubberen matten waaruit de vormen die op de muur moeten komen zijn weggesneden. De mat wordt op de juiste plaats aangebracht en bespoten met verf. Die blijft alleen achter in de uitgesneden vormen. Zo bouwen de kunstenaars aan hun gelaagde compositie.
Het Zaans Museum en de gemeente Zaanstad gaven een duidelijke en complexe opdracht: roep een beeld op van de Zaanse geschiedenis met innovatie, industrie en handel; verwerk de pioniersgeest van ondernemers en het doorzettingsvermogen van hardwerkende arbeiders; refereer aan het Zaanse landschap; laat zien dat de streek in het verleden, maar ook nu en in de toekomst van internationale betekenis is. Maak met behulp van deze ingrediënten een artistiek en origineel statement.

Zaanse vooruitgang

Naast de aap en de vogels die MonkeyBird Crew hun naam gaf, verbeeldt het duo de Zaanse vooruitgang en innovatie met de luchtballon en de hemelglobe. In de voorgrond staan een reiger en een wereldreiziger tussen windmolens, schepen en palmbomen, tegen de achtergrond van een kaart van Noord-Holland. Directeur van het Zaans Museum Marieke Verweij opende samen met wethouder Wessel Breunesse het kunstwerk. Laatstgenoemde zei treffend: 'Dit werk laat onze geschiedenis zien, maar nodigt ons ook uit te dromen over de toekomst van de Zaanstreek. Het is een oproep aan de pioniers van vandaag.' ●

Project

Het kunstwerk in Zaandam is onderdeel van het door het Mauritshuis in Den Haag geïnitieerde project *Museum Murals* waar twintig Nederlandse musea aan meedoen. Het wordt mogelijk gemaakt door de deelnemers van de VriendenLoterij. Op de website museummurals.nl is nog veel meer te zien.

Ook 's nachts werkte MonkeyBird Crew aan de mural.

Een van de rubberen sjablonen die het Franse kunstenaarsduo gebruikte.

Wethouder Wessel Breunesse en Zaans Museumdirecteur Marieke Verweij bij het kunstwerk dat niet alleen de Zaanse innovatie en handel verbeeldt, maar ook uitnodigt te dromen over de toekomst van de Zaanstreek.

TEKST GILJAM KLIJN

Ruud Pauw wilde Zaanstreek stukje mooier maken

Boek hommage aan bevlogen strijder tegen sloop

Op 29 november is het boek *Rijp voor de sloop* gepresenteerd. Het is een hommage aan Ruud Pauw, raadslid voor ROSA in Zaanstad en strijder voor het beschermen van erfgoed. De Wormerveerder overleed in 2022 op 61-jarige leeftijd.

De bouwploeg van De Groote Weiver in Wormerveer, 22 juni 1989. Links Ruud Pauw.
GAZ 28_19743, HENK VAN DE LEUR

In het boek staan achttien voorbeelden beschreven van de strijd om behoud van erfgoed in de afgelopen 25 jaar waarbij Ruud Pauw was betrokken. Het is een gezamenlijke uitgave van de Vereniging Zaans Erfgoed en Uitgeverij Noord-Holland. Realisatie is mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Vereniging Zaans Erfgoed en enige fondsen. De schrijver is Fleur Grandiek.
Als je het Zaanse nieuws een beetje volgt, zijn de voorbeelden niet nieuw, maar in het boek wordt goed uitgelegd hoe het gevecht om behoud van erfgoed precies is gelopen. Het is daarmee interessante hedendaagse geschiedenis. Mooi is ook dat de verhalen voorzien zijn van de nodige spanning. Hoe gaat dit aflopen, vraag je je regelmatig bij het lezen af. En je wordt ook vrolijk bij het lezen van het boek, omdat het gelukkig vaak goed eindigt, al is dat nooit zonder strijd. Uit het boek kun je een aantal lessen trekken, lessen die de kans op een positief resultaat verhogen bij behoud van monumenten.

Verborgen parels

De cultuurhistorische waarde van een pand is soms lastig te herkennen. Dat geldt zeker voor de Zaanstreek met zijn vele verborgen parels. Les 1 is daarom: als je iets het behouden waard vindt, laat het dan aan anderen zien en leg de betekenis ervan uit. De kans is groot dat ook zij de waarde ervan inzien en dat vergroot de kans op behoud.
Een mooi voorbeeld is Ruud Pauw zelf. Hij kocht samen met zijn vrouw in 2000 een bouwval aan de Zaanweg in Wormerveer. Gaande het proces van het opknappen ziet hij de waarde van het erfgoed en ontwikkelt hij passie voor monumenten in het algemeen.
Een ander voorbeeld is het huis van de dames Bruijn aan het Noordeinde in Wormerveer. Dit zeventiende-eeuwse pand ziet er aan de buitenkant niet bijzonder uit maar het interieur is wel bijzonder met een fraaie smuiger. De verhuurder wilde het huurcontract opzeggen. De dames namen een advocaat in de hand en die nodigde de president van de rechtbank uit in de woning om het interieur te bekijken. De dames Bruijn wonnen vervolgens de rechtszaak. Zonder dat bezoek aan het huis was het misschien anders gelopen.
Weinig mensen zijn eigenlijk voor sloop van erfgoed. Heb je de cultuurhistorische waarde uitgelegd, dan kan dat tot een ander standpunt leiden. Voorbeeld is de Rode Buurt in Zaandijk. Woningcorporatie Parteon wilde deze buurt aanvankelijk slopen, maar deze bleef grotendeels behouden omdat Parteon de waarde ervan toch inzag.

Sloopplannen

Het grondbedrijf van de gemeente Zaanstad had sloopplannen met de Fronik-boerderij in Zaandam en een molenschuur in Nauerna. Er zouden bungalows voor terugkomen. Beide panden zijn behouden omdat er in de gemeenteraad weinig echte voorstanders van de sloop van erfgoed zijn. Voor het erfgoeddossier lijkt politieke polarisatie niet te gelden. Ruud Pauw vond ook bij alle partijen voorstanders van behoud van erfgoed
Van belang voor behoud van erfgoed is een goede samenwerking met het team erfgoed en monumenten van de gemeente Zaanstad. Een aanwijzing als monument kan snel worden geregeld. Dit gebeurde bij het Weversend, een oud garenpakhuis in Krommenie. Zelfs als een pand is afgebroken en opgeslagen, kan een aanwijzing als monument helpen bij de terugbouw. Je hoeft dan namelijk niet te voldoen aan veel eisen van het Bouwbesluit. Omdat weinigen in de politiek echt tegen sloop zijn, volgt de politieke dekking bij een voorstel van de gemeentelijke afdeling erfgoed om een pand als monument aan te wijzen vaak makkelijk.
Het opknappen van een monument kost veel geld. Het valt op hoeveel potjes er zijn te vinden. Voor het behoud van de Rode Buurt is gebruikgemaakt van een erfgoeddeal. Er zijn provinciale potjes en diverse fondsen. De Stichting Stadsherstel Amsterdam is betrokken bij het behoud van de kerk in Zaandijk en de Fronik-boerderij. Zij kent de weg in het financiële oerwoud goed.
Bij geen enkel project dat in het boek wordt genoemd ging het redden van pand of panden vanzelf. Altijd moesten hobbels worden overwonnen. Ruud Pauw was daar een meester in. Zijn streven was de Zaansteek een stukje mooier te maken. Dat is hem met al zijn inspanningen voor het behoud van erfgoed gelukt. ●

– *Giljam Klijn is redacteur van* Zaans Erfgoed.

Het zeventiende-eeuwse woonhuis Hero de Jager werd opnieuw opgebouwd aan de Lagedijk in Zaandijk.
HOOIJSCHUUR ARCHITECTEN

› De Zaandijker kerk tijdens restauratiewerkzaamheden in 2009. WIM DE JONG

Hembrugterrein 2024. In de gebouwen met 'plofkappen' leidt de drukgolf bij een explosie naar de ramen.
WIM DE JONG

Het plafond van de synagoge in Zaandam is weer zichtbaar gemaakt. WIM DE JONG

Rijp voor de sloop. Hoe een bevlogen erfgoedstrijder het verleden een nieuwe toekomst gaf
Fleur Grandiek
Vereniging Zaans Erfgoed i.s.m.
Uitgeverij Noord-Holland
208 pagina's
€ 29,95 ex. verzendkosten
ISBN 978-94-92335-55-5
bestellen@uitgeverijnoordholland.nl

TEKST LEAN VAN ’T HOOFT | BEELD WIM DE JONG

Marene Kok vertelt graag over de Zaanstreek

Wandelend en fietsend langs de geschiedenis

Marene Kok: ‘Afgelopen zomer vroeg de Raad van Toezicht van zorgcentrum Pennemes mij een wandeling te maken over de betekenis van de Nederlands hervormden in Zaandam. Omdat Jacob Baltusz. Pennemes zijn vermogen had nagelaten aan het Diaconiehuis der Hervormde Gemeente van Oostzaandam werd het een wandeling door de Rosmolenwijk, met als thema ‘zorg’.

Ze vervolgt: ‘Toen bleek, na historisch onderzoek, dat er zoveel meer te vertellen is over de wees-, armen- en oude-van-dagenhuizen in deze wijk, destijds nog vallende onder de gemeente Oostzaandam. Tot dan wist ik niet dat het centrum vernoemd is naar de stichter, een Oostzaandammer, rijk geworden en overleden in Hamburg.’
‘Op zoek naar de oorsprong van Pennemes vond ik ook informatie over de voormalige ziekenhuizen die zijn opgegaan in wat nu het Zaans Medisch Centrum is en over de inrichting van een tijdelijk hospitaal in de doopsgezinde kerk, de Doofpot, aan de Oostzijde na de watersnoodramp van 1916. En meer recent het opvangen van vluchtelingen in het Burgemeester In ’t Veldpark. Kortom, zorg voor de medemens in de wijk waar ik zelf woon, toen en nu. En zo leer ik al doende. Dat is zo verrijkend!’

Verliefd

Dat typeert de drive en aanpak van Marene. De Zaandamse is verliefd geworden op de Zaanstreek en houdt ervan verhalen te vertellen over haar geboortegrond. Naast de zorgwandeling heeft ze inmiddels tal van fiets- en wandelroutes ontworpen met allerlei thema’s, vaak met zelfgemaakte routekaarten als leidraad. Zo brengt ze op haar enthousiaste wijze geïnteresseerden in contact met de rijke Zaanse historie. Ze wil daarmee de geschiedenis levend houden en laten voortbestaan.
Haar aanpak is inmiddels bij velen bekend, waardoor ze regelmatig verzoeken krijgt van bedrijven, instellingen en families. ‘Als ik een opdracht krijg, start ik met research en dan ontdek ik telkens nieuwe feiten. In principe werk ik alleen op maat: een opdracht om over een bepaald onderwerp een wandeling of fietstocht te maken of om er een lezing over te geven. Zo houd ik het voor mezelf leuk en uitdagend.’

Marene in de P.L. Takstraat bij nr. 50, een van de woningen ontworpen door Amsterdamse School-architecten Gulden & Geldmaker.

Zittend aan de keukentafel in haar sfeervolle huis in de Rosmolenbuurt – het heeft nóg geen gemeentelijke monumentale status, maar hopelijk binnen niet al te lange tijd wél – komen nog meer ontdekkingen voorbij, gedaan in de voorbereidende fase van rondleidingen en lezingen.
‘Mijn buurman heeft naast zijn huis een klusbedrijf waar hij cursussen geeft in timmeren en tegelen. Wonen naast werken. Dat is echt Zaans, ook anno 2024.’
Op de vraag hoe haar liefde voor Zaans erfgoed is ontstaan, antwoordt ze: ‘Ik ben geboren in het gemeentelijk ziekenhuis in de Frans Halsstraat in Zaandam – inmiddels een appartementencomplex in het Dr. C.W.H. van Raaltenpark – en groeide op in de bomenbuurt in Zaandijk als vierde in een gezin met vijf kinderen. Welbeschouwd heb ik de interesse voor erfgoed niet van een vreemde. Mijn vader Klaas Kok stond aan de wieg van de Vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek Zaanstreek.
Hij ontwierp het logo voor het blad *Met Stoom.* De leden hielden zich bezig met het industrieel erfgoed vanaf de stoommachine. Zijn levensverhaal is door Cees Kingma prachtig opgeschreven op zijn website Zaans Industrieel Erfgoed.’
‘Bij het opruimen van de zolder van mijn ouders, zo’n vijf jaar geleden, vonden we dozen en lades vol met aantekeningen en documenten, zoals salarisboeken van Van Gelder Papier en documentatie over de Hembrug. Die hebben we geschonken aan Cees Kingma, die er dankbaar gebruik van heeft gemaakt.’
‘Omdat er in de jaren tachtig als gediplomeerd kleuterleidster geen werk te vinden was, kon ik als bezigheidstherapeute aan de slag in de dagopvang voor demente bejaarden bij Oostergouw. Door gebrek aan kennis over de jeugd van mijn cliënten, ben ik gaan lezen over de historie van de Zaanstreek. Ik volgde een cursus Zaans bij Klaas Woudt, ben zijn ‘Knotjes vertelle’ gaan verzamelen uit het dagblad *De Typhoon,* kocht boeken als *De Zaanse volkstaal,* het Zaanse woordenboek van Boekenoogen, deed de dicteetjes van Marie Kleij en kocht steeds meer publicaties. Zo groeide mijn liefde voor de Zaanstreek.’

Voorlichter

‘Door mijn laatste baan als voorlichter bij gemeente Zaanstad leerde ik alles over de stedelijke ontwikkeling van Zaandam, onder meer over de panden die de laatste decennia zijn verdwenen, zoals Ons Huis op de Gedempte Gracht, kruidenier De Gruyter vanwege de bouw van de Beatrixbrug, de gevolgen van de aanleg van de verkeersweg – de Peperstraat – tussen Provincialeweg en Heijermansstraat en daarmee de sloop van de Peperbuurt, wat nu een Zaans buurtje zou hebben opgeleverd net als de Zaanse Schans.’
‘Tijdens mijn voorlichtingswerk voor het stedenbouwkundig herontwikkelingsprogramma Inverdan organiseerde ik tentoonstellingen over de Zaanse houtbouw en over de eerdergenoemde verdwenen panden aan de Gedempte Gracht. Ik organiseerde rondleidingen langs de bouwplaatsen. Dat was allemaal extra, maar dat mocht.’
‘In die tijd was ik een soort informeel VVV, maar dat mocht niet. Toeristen kwamen op de naam Informatiecentrum af. Moet ik dan “ik weet het wel, maar mag het niet zeggen” antwoorden als ze vragen waar het Czaar Peterhuisje staat? Het voorlichtingscentrum stopte in 2016. Daarna deed ik klussen waaronder het maken van twee erfgoedfietsroutes samen en op verzoek van Lean van ’t Hooft over de Zaanse papiergeschiedenis en de zeildoekfabrikeurs (rolreders) in Krommenie. Die heb ik ook mee mogen begeleiden tijdens het jaarlijkse IFIKZ-festival over de Zaanse industriecultuur.’

VVV-winkeltje

‘In 2018 werd eindelijk een VVV-vestiging geopend, vlak bij het stadhuis van Zaanstad. Ik had er al jaren voor gepleit. Kreeg van Marketing Zaanstreek een contract voor een jaar om informatie te verstrekken aan bezoekers, maar werd afgerekend op de verkoop van klompjes, bier en vergelijkbare producten. Na een jaar is met wederzijds goedkeuren het contract beëindigd. Mij werd daarna aangeraden een eigen bedrijf te starten. Dat heb ik gedaan. Het werd Gids aan de Zaan. Zo heb ik van mijn hobby mijn beroep gemaakt.’
‘Mij werd gevraagd door de nazaten van de familie Schoen om een bustocht te organiseren met als aanleiding de geschiedenis van de verffabriek van Pieter Schoen in Zaandam, later Sigma Coating en nu opgegaan in het Amerikaanse PPG Industries. Dan begin ik met de fantastische beeldbank van het Gemeentearchief Zaanstad, want beeld zegt meer dan duizend woorden. Pieter startte in 1722 met het malen van pigmenten in zijn molen De Gekroonde Schoen aan de Westzanerdijk. Vervolgens lees ik dat ze daarna meerdere molens bezaten en een lakfabriek hadden aan de Papenpadsloot. Op basis van al die gegevens ontwikkel ik de route.’
Marene leidt al zo’n vijftien jaar groepen rond. ‘In principe zit er altijd een informatiemix in mijn routes, relevant voor het onderwerp: erfgoed, houtbouw, Zaanse kleuren, gedempte slootjes, sociale woningbouw, architectuur, mensen uiteraard en als het op de route ligt, kunst in de openbare ruimte.’
‘Tijdens corona kon ik geen groepen rondleiden. Toen heb ik routes op kaarten gemaakt langs het vele groen en water dat we hier hebben. Deze drie *Van bank naar bank-routes* vertellen de verhalen via QR-codes op banken. Zo leer je, terwijl je op een bankje zit, iets van de omgeving. Dat kan een historisch feit zijn, een verhaal uit een Zaans boek, iets over de openbare ruimte, altijd van toepassing op de plek waar je zit. Als je je laat leiden door de route, zie je hoe divers onze streek is. De rommeligheid door de afwisseling van wonen en bedrijvigheid, de al of niet gesloopte

Marene bij het tegeltableau van Klaas de Boer op de Beatrixbrug.

fabrieken, de sloten en sluisjes, de enorme schepen die over de Zaan varen en het vele groen van onze prachtige parken.'
'Over kunst in de openbare ruimte heb ik samen met scholieren vier routes ontwikkeld. Drie wandelingen en een fietstocht. Elke tocht gaat langs dertien kunstwerken in de wijk van hun school. De kunstwerken zijn door hen bekeken, gefotografeerd en bekritiseerd. Die ingrediënten gebruik ik om er een route van te maken en vorm te geven in een handzaam formaat.'
'Waarom ik daarmee begonnen ben? Helaas staat bij veel kunstwerken in Zaanstad geen informatie over de maker, de titel of het realisatiejaar. Blijkbaar is er geen geld voor een bordje met een toelichting. Er wordt gewoon niet goed gezorgd voor kunst in de openbare ruimte, dat uiteindelijk vaak weer erfgoed wordt.'
'Een voorbeeld van hedendaagse beeldende kunst, die refereert aan de historie van de plek, is verbonden aan het Zaanoeverproject aan de oost- en westzijde van de Zaan, gerealiseerd tussen 1989 en 2010. Langs weerskanten van de Zaan zijn over een lengte van elf kilometer fabrieken vervangen door nieuwbouw, voornamelijk woningbouw. De Zaanse keramist Klaas de Boer ontwierp in totaal tachtig tegeltableaus van elk vier tegels voor de nieuwe gebouwen die verwijzen naar de oorspronkelijke situatie. In april 1992 is het eerste tableau onthuld. Alleen als je het weet, begrijp je de symboliek van de tableaus. In mijn gidsje *Beeld van de wijk Oude Haven* heb ik dat uitgelegd.'

Oud-Zaandijk

'Bij de voorbereidingen op een rondwandeling door oud-Zaandijk stuitte ik op een krantenartikel waarin wordt aangekondigd dat de flat aan de Prunuslaan de eerste hoogbouw van de Zaanstreek is. Koesteren dus!'
'Een andere ontdekking: Heijme Vis was driehond jaar lang een grote verffabrikant, die tot de overname door een Rotterdams bedrijf in 1960 aan de Oostzijde heeft gezeten, globaal tegenover de Herderstraat. Toen in 1978 door architectenbureau Feitsma op die plek woningen zijn

Hoogbouw:

Eerste Zaanse flatgebouw komt te Zaandijk

ZAANDIJK. Woensdagmorgen half elf is met een kleine ceremonie de eerste paal geslagen voor de bouw van de 14 drie-etagewoningen aan de Prunuslaan. Er was voor deze gebeurtenis meer dan gewone belangstelling. B. en W. waren tegenwoordig, terwijl ook het bestuur van de Woningbouwvereniging „Zaandijk" aanwezig was. Verder waren er de gemeente-architect en de aannemers Evelein en Duiker uit Beverwijk. Met stevige slagen verdween de eerste paal voor dit grote werk in de Zaanse bodem. De laatste klap ging gepaard met een extra geluidsvolume, zoals de traditie dat wil. De woningen zullen over ongeveer 5½ maand gereed zijn, vertelde ons een deskundige. Voor de bouw van 10 woningen aan de Kastanjelaan is vandaag het heiwerk voltooid.

Artikel over de eerste hoogbouw in *De Typhoon*, 14 december 1950.

› Marene wijst de emmer met Zaanse mayonaise van Van Wijngaarden aan die in een Monet mural is verwerkt.

getekend, is na realisatie op een van de woningen een bord De Rembrandt geplaatst, als verwijzing naar de vroegere verffabriek met die naam. Ik word er blij van als ik dat ter plekke kan toelichten.'

Theatervoorstellingen

Naast lezingen over historische onderwerpen uit haar eigen Rosmolenwijk houdt Marene zich in haar vrije tijd bezig met Zaanse verhalen en gebeurtenissen met PPG Paletkwartet, een theatergezelschap waarvan zij een van de spelers en tevens secretaris is. Ze realiseerden locatievoorstellingen over Cornelis Ploegh uit Jisp: *De IJzeren Duim* en in 2009 *Het Gat van Wormer* over de vijftig jaar eerder plots geslagen gaten in een weiland, dat tot wereldnieuws leidde.
Geschiedenis is wat Marene betreft ook dicht bij huis te vinden, letterlijk en figuurlijk. Marene Kok woont met haar man in een vrijstaand huis uit 1899, gebouwd voor eigenaar en bewoner kachelsmid Steemeijer, met een stenen voorgevel, de rest is van hout. De beschutte tuin is als een groene oase, met zelfs een voormalige put.
Marene: 'We hebben inmiddels veel informatie over ons huis en de vroegere bewoners. We vonden onder de trap een houten plankje waarop in 1915 in potlood is geschreven "Een goed leven hier hoor je".'
'Onze straat is nooit een pad geweest en dat is bijzonder. Dus woonde je hier blijkbaar op stand. Het verhaal gaat dat de voorgevel van ons huis is gemetseld van de overgebleven stenen van de bouw van de Bonifatiuskerk, van hetzelfde bouwjaar. Aan het eind van onze straat stonden twee huisjes dwars. In een daarvan woonde meneer Van Wijngaarden, die in zijn schuurtje de eerste eetbare olie fabriceerde. Dat werd uiteindelijk de beroemde Zaanse mayonaise, die al vier generaties, verpakt in de welbekende tube, geproduceerd wordt, inmiddels in Wormerveer.
De Poolse kunstenaar van de Monet murals vertelde ik dat verhaal. Hij heeft het vertaald in een prachtige mural op een blinde muur aan het eind van ons straatje. Voor het raam staat een grote pot... mayonaise!'
Tot slot geeft ze een verlossende en nuchtere kijk op de vergrijzende populatie van de lokale erfgoedverenigingen: 'Wees niet benauwd. Op organische wijze komt er wel weer nieuwe aanwas. Iedereen wordt ouder, krijgt meer vrije tijd en ook aandacht voor erfgoed. Dat gebeurt vanzelf!' ●

Op de website www.gidsaandezaan.nl van Marene Kok vind je veel routes en tevens waar ze verkrijgbaar zijn.

– *Lean van 't Hooft is redacteur van* Zaans Erfgoed.

ADVERTENTIES

DUIJN BLOEM VOSS
ADVOCATEN - ZAANDAM

Burcht 11
1501 BA Zaandam
T 075 - 6353831
E info@dbv-advocaten.nl

Floris KEUKENS

Shoppingcenter Noorderveld Wormerveer
floriskeukens.nl

TEKST ROB LENGERS

‘Zij doen hun ding en ik schiet mijn foto’s… heerlijk’

Wim de Jong stopt met fotograferen bij *Zaans Erfgoed*

‘Ik heb leuke dingen gedaan. Portretten maken voor een serie over een timmerschool. Die jongen die over dat stuk hout met schaafsel de camera inkijkt (omslag *Zaans Erfgoed* 83, red.). Dat was hartstikke mooi om te maken’, zegt de altijd enthousiaste fotograaf Wim de Jong. Na negentig edities stopt hij bij *Zaans Erfgoed*. Tijd voor een nieuwe hobby.

Wim was vanaf het eerste nummer in 2003 betrokken bij *Zaans Erfgoed* maar vindt het nu mooi geweest. ‘Ik wil me niet meer binden. Ik ben ook gestopt als vrijwilliger bij het ziekenhuis. En ik heb nieuwe hobby: drummen op maandagmiddag’, zegt hij met een brede lach. Volgens zijn vrouw Vera drumt Wim overal op, zelfs op pakken hagelslag. ’Hij had het veel eerder moeten doen’, zegt ze. Dankzij kleindochter Bibi gaat het dan echt gebeuren.

Bekende Zaankanter

Wim de Jong is door zijn werk als fotograaf een bekende Zaankanter. Geboren en getogen ook. Wim kwam bijna 75 jaar geleden ter wereld in Zaandijk, op het Zonnepad. ‘Dat pad bestaat niet meer. Het was een oud Zaans buurtje. Mijn geboortehuis was een enkelwandig houten huisje met een schijthuissie aan de Zonnepadsloot, die toen nog bestond. Dat is nu de Valkstraat.’

‘Iedereen kende elkaar daar. Opa en oma woonden dichtbij. De boerderij, waar je verse melk ging halen was dichtbij. Later zijn we verhuisd naar de Witte Veerstraat. Daar kregen we een huis met riool en een douche.’

‘Bij het Zonnepad had je ook nog een buurtje en dat heette De Schans. Dat is allemaal weg. Nu is dat de Blauwe Reigerstraat en de Koperslagerstraat. Als je zo gaat praten word je oud’, grijnst hij.

Hij gaat verder: ‘Mijn moeder kwam uit Zaandijk. Haar vader was timmerman en hij heeft het oude pand van het gemeentearchief aan de Hoogstraat gebouwd. Op de zolder van het archief vond ik een plank met zijn naam erop uit 1928.’

Glimlachend laat Wim de plank zien. Mijn vader was fabrieksarbeider bij chocoladefabriek Nicolet in Zaandijk. Mijn moeder was huisvrouw. Mijn jongere broer is helaas onlangs overleden.’

‘Na een jaar vglo (voortgezet gewoon lager onderwijs, red.) zei mijn vader: Je moet maar gaan werken, want de school is niks voor je. In 1964 kon ik aan het werk bij Luxmetaal aan de Veerdijk in Wormer, een koperfabriek. Daar stond ik boven een bak met zoutzuur, heel smerig. Toen ik daar mijn beklag over deed kon ik meteen vertrekken. Gelukkig kon ik bij de verffabriek van Pieter Schoen in Zaandam terecht, als magazijnhulp. Daar hadden ze een huisdrukkerij en op een gegeven moment vroegen ze of ik daar wilde werken.”

Gemeente

In 1970 ging Wim naar de gemeente Zaandam. Later werd dat Zaanstad, het gemeentehuis aan het Bannehof in Zaandijk.

‘Het ging er in het begin formeel aan toe. Je sprak elkaar aan met meneer of mevrouw. Er waren rangen en standen. Ik heb ooit een keer een collega gehad die wat wilde vragen aan Hans Metselaar, mijn chef indertijd, maar Hans was er niet. Dus ik vraag of ik wat voor hem kan doen. Die collega vraagt: Bent u ook hoog? Met andere woorden, was ik hoog genoeg in rang om hem te kunnen helpen? Ik weet bij God niet meer hoe hij heette, maar dit vergeet ik nooit. Ik dacht: Zoek het uit! Dat doe je toch niet?’

Vanuit de gemeentedrukkerij deed Wim een grafische opleiding bij de Centrale Vakschool in Driebergen en haalde hij zijn drukkersdiploma. Op een gegeven moment werd er geprivatiseerd bij de gemeente.

Wim: ‘De drukkerij werd een kopieerinrichting en dat had niks meer te maken met het maken van goed drukwerk.’

Fotografie

‘Gelukkig ben ik altijd bezig geweest met fotografie. Zo heb ik later bij de Fotovakschool in Apeldoorn mijn diploma’s gehaald. Die interesse voor fotografie begon al heel vroeg bij mij. Mijn vader had een Agfa Clac, dat vond ik heel interessant. Op mijn dertiende kreeg ik van hem mijn eerste camera, een Agfa Click 1. De fotofilmpjes bracht je naar de fotowinkel van Kelder aan de Lagedijk in Zaandijk. Prachtig was dat!’

Bij de gemeente maakte Wim foto’s voor de personeelsvereniging. Gaandeweg kwamen er opdrachten voor de afdeling voorlichting bij.

‘Zo was er een keer een groep Amerikanen die in de Berlijnse wijk Neukölln zat waarmee Zaanstad een stedenband had. Via die jumelage kwamen ze bij voorlichting van Zaanstad terecht. Ze wilden onder meer bij Fokker kijken en ze hadden een fotograaf nodig, dus ik moest mee. We zijn nog op Het Loo geweest bij prinses Margriet en in de Keukenhof. Dat was leuk.’

Voor de afdeling voorlichting maakte Wim ook films, bijvoorbeeld van de bouw van Westerwatering.

In 1995 maakte Wim de overstap naar het gemeentearchief. ‘Ik moest met beeld en geluid aan de gang. Mij werd gevraagd het veranderende beeld van Zaanstad vast te leggen. Eigenlijk deed ik dat al want van de brand van Wastora in 1993 heb ik ook foto’s gemaakt.’

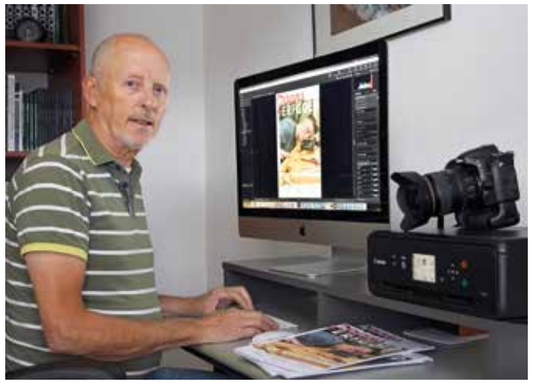

‘Die jongen die over dat stuk hout de camera inkijkt… Hartstikke mooi om te maken.’
ROB LENGERS EN WIM DE JONG

Wim de Jong in actie bij de opleiding Technicus Hout en Restauratie in Zaandam.
WIETSKE VAN SOEST

Op het archief ging Wim steeds meer doen met fotografie en het bewerken van foto’s. Dat mondde uit in fototentoonstellingen, bijvoorbeeld over kerken in de Zaanstreek. Wim: ‘Alle gezindten kwamen aan bod. Zat ik zondagochtend in mijn nette pak in de kerkbank.’

Via fotoredacteur Henk van ’t Loo kwam Wim bij Zaans Erfgoed terecht. In eerste instantie voor oude foto’s. Wim: ‘Toen Wikje van Ritbergen zich met het beeld in het blad begon te bemoeien kreeg ik meer opdrachten. Mij werd gevraagd vooral recent beeld te gaan maken omdat dat ontbrak. Mijn eerste opdracht was de pannenkapsberg in Jisp, een hooiberg waarvan het dak en de zijkanten bedekt zijn met dakpannen.’

‘Slecht papier’

Hoe kijk je met een drukkersoog naar het blad?

‘Slecht papier’, zegt hij lachend. ‘Ik heb het er wel eens eerder over gehad met Wikje en de huidige beeldredacteur Wietske van Soest. De foto’s komen niet goed uit. Glanspapier of gestreken papier zou beter zijn. De opmaak van het blad ziet er goed uit.’

‘Ik heb leuke dingen gedaan. Ik noemde al de serie over de timmerschool. Voor het vorige nummer ben ik in Assendelft geweest bij botenbouwer Willem Hos. Ik heb er portretten gemaakt. Zij doen hun ding en ik schiet mijn foto’s. Heerlijk!’

‘Iedereen maakt foto’s, maar niet iedereen is fotograaf. Je moet heel goed kijken. Je hebt te maken met beeldopbouw, je moet het licht in de gaten houden. Als het licht niet goed valt houdt alles op. Flitsen doe ik in principe niet. Da’s niet mooi. Zo veel mogelijk met bestaand licht fotograferen is het mooiste.’ In de privésfeer heeft Wim diverse fototentoonstellingen gehad, bijvoorbeeld over zijn reis naar Vietnam in het Weefhuis in Zaandijk. Samen met Gé Dubbelman deed hij een tentoonstelling over Noord-Holland. Wim schat dat hij vanaf zijn dertiende tussen de zestig- à zeventigduizend foto’s heeft gemaakt.

En je mooiste foto?

‘Die van de Sahara in Marokko.’ Hij laat een prachtige plaat zien. ‘De mooiste foto moet trouwens nog gemaakt worden.’

De panoramafoto vanaf dak van het oude gebouw van het archief richting de Zaanse Schans, de molen bij Duyvis, het Kalf en het Haaldersbroek is ook favoriet. In de beeldbank van het Gemeentearchief Zaanstad zitten circa dertienduizend foto’s van Wim. Hij maakt nog steeds foto’s voor het archief.

Wat ga je naast het drummen doen na *Zaans Erfgoed*?

‘Ik wil wel proberen een beetje bij te blijven. En natuurlijk ga ik door met fotografie!’ ●

– Rob Lengers is redacteur van Zaans Erfgoed.

BOEKEN, ETC… COÖRDINATIE LEONORE OLDE-VERBURG | BEELD GEMEENTEARCHIEF ZAANSTAD

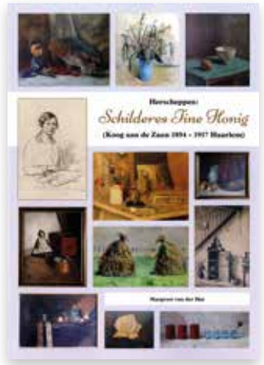

Margreet van der Hut, *Herscheppen: Schilderes Tine Honig (Koog aan de Zaan 1894 – 1957 Haarlem),* 98 blz. € 19,95. ISBN 978-90-831031-7-4

Schilderes Tine Honig

Tijdens haar zoektocht naar Zaanse schilderessen ontdekte Margreet van der Hut dat in het in 1999 uitgegeven overzicht van de Zaanse schilderkunst van 1600-1950, Kunst zonder rugwind, geen vrouwelijke kunstenaar voorkomt. Maar in het register staat wel een kleine foto van een stilleven van Tine Honig. De belangstelling van de schrijfster van Herscheppen: Schilderes Tine Honig was gewekt.
Wie was deze schilderes en was er ook werk van haar te vinden? De naam Honig leidde naar de familie Honig, op een zolder werden vijf stillevens gevonden. Dit was het begin van een zoektocht naar leven en werk van deze schilderes. Tine, geboren in 1894, stamt uit een vooraanstaande Zaanse doopsgezinde familie. Vooral aan de hand van informatie over opleiding, activiteiten in de kunstenaarswereld en exposities wordt het leven van Tine geschetst. Zij kreeg haar opleiding aan de Amsterdamse Rijksakademie.
Daarna werd ze in de aanloop naar een zelfstandig bestaan als kunstenares geadviseerd door professionele kunstenaars. Tine specialiseerde zich in stillevens. Voor een beroepsschilder waren contacten met andere kunstenaars belangrijk. Het lidmaatschap van kunstenaarsverenigingen maakte het mogelijk deel te nemen aan exposities.
Tijdens de Tweede Wereldoorlog weigerde ze deel te nemen aan exposities onder toezicht van de Kultuurkamer. Daarvoor ontving ze na de oorlog de Gerrit van der Veenpenning. Tine heeft veel geëxposeerd. Recensies in kranten geven inzicht in de waardering van het werk. In 1956 vindt een afscheidstentoonstelling plaats in Haarlem. Zij overlijdt in 1957.
Het tweede deel van het boek is een catalogus van al het gevonden werk. 104 kunstwerken in drie categorieën: stillevens, bloemstillevens en werk op papier, gefotografeerd door Anton van Daal.
De schrijfster heeft er goed aan gedaan met dit boek leven en werk van Tine Honig voor het voetlicht te plaatsen.

LEONORE OLDE-VERBURG

Levensverhaal

Het boek *Je loog tegen mij* beschrijft op een pakkende wijze het levensverhaal van een rasechte Jordanees (geboren op de Bloemgracht) en daarmee verweven het verhaal van de nederpopband Drukwerk. De reden dat het boek besproken wordt in dit blad is dat Harry Slinger (1949) en zijn vrouw Marijke van der Pol al sinds 1991 in Westzaan wonen en hij daar ook op zijn eigen wijze van zich heeft laten horen.
Je hoeft geen fan te zijn van de soort muziek om toch geboeid te worden door alle sappige verhalen, anekdotes, belevenissen en ellende, waarvan door de auteur, Edwin Gitsels, die ook enige jaren in Drukwerk speelde, op een meeslepende manier verslag wordt gedaan. De opkomst van de band, die doorbrak met de enorme hit *Je loog tegen mij,* de successen die hierop volgden met tien grote hits, 120 optredens per jaar, een eigen Café Drukwerk en de talloze tv-optredens. Daarna de misère, toen bleek dat Drukwerk slachtoffer was van oplichting: een flinke schuld van meer dan een miljoen.
Harry ging op onderzoek uit, werd bedreigd en moest onderduiken nadat hij de schuldigen had aangegeven bij de politie. Voor een deel legt Harry de schuld bij zichzelf. Te veel vertrouwen in de goedheid en eerlijkheid van de mensen met wie hij al jaren samenwerkte, zijn principe dat ieder lid van de band en de organisatie recht had op een gelijk deel van de inkomsten, de lage honoraria bij optredens voor goede doelen, mismanagement, enzovoorts. Wat ook niet hielp was de impulsiviteit en koppigheid van hem. Daarna was er een mindere periode tot de band er in november 1990, na twaalfenhalf jaar mee ophield.
De laatste jaren vindt er weer een opleving plaats. De jeugd ontdekt Drukwerk en de band, inmiddels uitgebreid met Bram, zoon van Harry, treedt weer overal in het land op. Daarnaast is hij nog actief op tal van gebieden, zoals bij de intocht van de Sint in Amsterdam en organiseert hij zogenaamde Slingertochten met een rondvaartboot waarbij hij verhalen vertelt en stukjes zingt, dat alles met zeer veel humor. BERT NIESEN

Edwin Gitsels, *Je loog tegen mij. Harry Slinger. De biografie,* 351 blz. € 24,95. ISBN 978-90-8336-170-3

Erik Schaap, *Het Zaanse koloniale en slavernijverleden,* 143 blz. € 16,95. ISBN 978-94-65019-34-5

Slavernijverleden

Waren (de bewoners van) de Zaangemeenten in de 17e, 18e en 19e eeuw direct of indirect betrokken bij de slavenhandel? Dat is de vraag waar dit boek van Erik Schaap om draait.
In 2022 vonden B & W van Zaanstad dat die betrokkenheid hooguit indirect was en besloten het niet verder te onderzoeken.
Dat leek de auteur niet zo'n goede vaststelling. Hij stelt al direct vragen: waar werden de vele honderden schepen die in die tijd in de Zaanstreek werden gebouwd voor gebruikt (toch niet alleen voor de walvisvaart), verdienden de toeleveranciers van hout, zeil, touw, ankers, scheepsbeschuit aan de slavenhandel, waren er geen rijke Zaankanters die plantages in de oost of in de west hadden? Hij besloot tot onderzoek en wilde er in 2025 over publiceren. Die publicatie komt nu een jaar eerder omdat er toch een gemeentelijk onderzoek komt naar de betrokkenheid van de Zaangemeenten en Zaanstedelingen bij de slavenhandel.
In het boek komen verschillende aspecten die met dit thema samenhangen aan de orde: de scheepsbouw, de toeleveranciers, de Zaanse plantages, de namen van de tot slaaf gemaakten, de VOC- en WIC-banden, de Zaanse ondernemers, de onderzoekers van de rassenleer. Maar ook de tegenstanders (abolitionisten) krijgen aandacht met als argument dat het excuus 'je moet het in zijn tijd zien' niet altijd opgaat. Een verhelderend boek. HERMAN OLDE

Zwendel met obligaties

Misdaad loont zou je haast zeggen als je het boek De streken van Pieter Pergerrits leest. Aanvankelijk leek het er niet op dat het die kant op zou gaan. Pieter Pergerrits werd in 1707 in Oostzaan geboren als zoon van een koopman en handelaar in obligaties. Na de dood van zijn ouders nam hij de zaken over. Als beginnende twintiger trouwde hij met de dochter van een vermogende reder van walvisvaarders. Privé en zakelijk ging het Pergerrits voor de wind.
Gaandeweg ging het de verkeerde kant op. Pergerrits werd rijk door zwendel met obligaties. Dat leidde tot een aantal rechtszaken.
Op een zeker moment ontvluchtte hij Nederland en vestigde zich in Denemarken. Hij noemde zich daar Pieter de Lange van Bergen. De Deense koning verhief hem in de adelstand en Pergerrits/De Lange van Bergen stierf uiteindelijk als een respectabel man. Een nazaat van hem was gefascineerd door zijn levensverhaal. Hij heeft dit gereconstrueerd en voorzien van context aan de hand van archiefmateriaal en andere bronnen. Daarnaast is de auteur ook nog bezig geweest om zijn familie in de adelstand verheven te krijgen. Naar eigen zeggen had dat ook nog een boek kunnen opleveren, maar dat is wellicht voor een andere keer.

ROB LENGERS

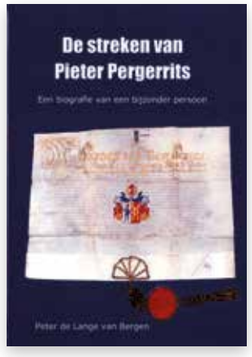

Peter de Lange van Bergen, *De streken van Pieter Pergerrits. Een biografie van een bijzonder persoon,* 240 blz. € 40 ex. verzendkosten. Bestellen: p@delangevanbergen.nl

Kinderen kijken toe hoe het pand Zeilenmakerspad 1 uit Westzaan op een nieuwe fundering op de Zaanse Schans wordt geplaatst.

FILMS, PODCASTS

Huis op transport

Het pand Zeilenmakerspad 1 op de Zaanse Schans komt uit Westzaan. Het stond daar aan het gelijknamige pad. In precies vijf minuten brengt aannemer J. Zijp het transport in zwart-wit in beeld. We zien hoe het pand uit 1734 in Westzaan wordt gedemonteerd en het goedjaarsend uit circa 1840 in één geheel wordt losgehaald van de fundering en vervolgens met een dieplader op transport te gaan naar een schuit in de Weelsloot. Via de Zaan arriveert het huis op de Zaanse Schans. Een aantal kleine kinderen ziet toe hoe de woning op een nieuwe fundering belandt.
Deze film is representatief voor meerdere verplaatsingen van karakteristieke Zaanse huizen binnen de streek. De film bevat geen tekst en geluid, maar gelukkig stond de informatie op de drager. En dankzij de gedigitaliseerde kranten weten we dat dit plaatsvond in september 1963.

JAN VAN DER MALE

Film 586 *Transport van een Zaans pand naar de Zaanse Schans* uit de collectie van het Gemeentearchief Zaanstad is te bekijken via archief.zaanstad.nl, trefwoord zeilenmakerspad (Bewegend beeld & geluid).

ERFGOEDNIEUWS

SAMENSTELLING REDACTIE ZAANS ERFGOED

KO voor Jur Kingma

Kersverse ridder Jur Kingma: 'Wat een hoop drukte voor een uit de hand gelopen hobby.' WIETSKE VAN SOEST

'Wat een hoop drukte voor een uit de hand gelopen hobby', was de reactie van Jur Kingma. De auteur had net te horen gekregen dat het Zijne Majesteit de Koning had behaagd om hem tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau te benoemen. 'Ik ben een beetje van de rel en zeer geroerd', gaf de ridder toe.
Tijdens de najaarsvergadering van de Vereniging Zaans Erfgoed op 9 november jl. was Kingma gevraagd iets te vertellen over historische torenkranen. De voormalige huisarts was hiervoor uit Uden gekomen.
Een hele reis voor een stief kwartiertje. Na zijn laatste zin dook locoburgemeester Natasja Groothuismink van Zaanstad op die hem begon te prijzen voor zijn inzet voor het industriële erfgoed in de Zaanstreek en daarbuiten.
Kingma woonde in zijn jeugd op het fabrieksterrein van papierfabriek Van Gelder Zonen in Wormer waar zijn vader voorman was. Daar ontstond zijn liefde voor roestend staal, fabriekspanden, kranen en machines met de geur van olie en smeer. In talloze publicaties heeft hij de geschiedenis daarvan voor de vergetelheid behoedt. Het leverde een koninklijke onderscheiding op.

ARJEN VAN GINKEL

Held Jozua in de knel

Landschap, loodsen en werkschuur rond molen De Held Jozua zijn onvoldoende beschermd. WIETSKE VAN SOEST

Het omgevingsplan waarin vastligt wat er rond molen De Held Jozua (gebouwd in 1719) in de Zaandamse wijk Westerwatering wel of niet mag schiet ernstig tekort, vindt Zaans Erfgoed. Het plan beschermt het omliggende landschap van de molen – de groene eilandstrook met bomensloot, de houtloodsen en de werkschuur – niet en dit gaat ten koste van het belangrijke monumentale erfgoed.
Tijdens de ontwikkeling van de wijk Westerwatering ontving de molen de status van rijksmonument en bleef deze met boomsloot en loodsen behouden.
De behoefte aan parkeerplaatsen, de splitsing van eigendom en het verlenen van recht van overpad voor autoverkeer langs de molen bedreigen dit idyllisch stukje Zaandam. De omschrijving in het omgevingsplan van het landschap en bijgebouwen rondom de molen biedt volgens Vereniging Zaans Erfgoed onvoldoende bescherming.
Vereniging Zaans Erfgoed roept de gemeente Zaanstad op om met spoed deze vergissing te corrigeren en het omgevingsplan aan te passen.
De houtloodsen moeten beschermd worden als gemeentelijk monument en er moet er een toekomstbestendig plan voor dit erfgoed komen dat als 'ensemble' moet blijven voortbestaan.

Westzijderol

Archivaris Jan van der Male vertelt over de panden op de Westzijderol.
WIETSKE VAN SOEST

Op zaterdag 14 september (Open Monumentendag) organiseerde het Gemeentearchief Zaanstad de jaarlijkse uitrol van de Westzijderol in de Vermaning te Zaandam. De Westzijderol is een rol papier van 12 cm hoog en 8,5 meter lang uit de tweede helft van de achttiende eeuw, een van de topstukken uit het archief. Alleen op Open Monumentendag is het originele exemplaar voor publiek te bezichtigen. De rest van het jaar ligt de rol opgeborgen in een speciale kist in het depot van het gemeentearchief.
Het uitrollen van het kwetsbare document gebeurde door papierrestaurateur Floor Meijboom. Zij verrichtte ter plekke ook uiterst secuur en met veel geduld enkele reparaties aan de rol.
Vereniging Historisch Zaandam nam enkele jaren geleden het initiatief om een nieuwe Westzijderol samen te stellen. Het resultaat werd naast het origineel getoond.
Een primeur dit jaar was een rondwandeling langs de Westzijde onder leiding van gemeentearchivaris Jan van der Male. Hij gaf op levendige wijze uitgebreid uitleg over de toenmalige gebouwen en hun bewoners.

WIETSKE VAN SOEST

App struikelstenen

De verhalen achter de struikelstenen zijn voortaan te raadplegen in een app.
WIETSKE VAN SOEST

De verhalen achter 15.500 struikelstenen in Nederland en België zijn in de app https://maps.stolpersteine.app/#/map terug te vinden. De informatie over de gedenkstenen en de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog voor wie ze zijn gelegd, is in een database verzameld. In Zaanstad werden afgelopen juni de laatste vier stenen geplaatst. De gemeente telt er in totaal 177. Stolpersteine zijn gedenkstenen in 1992 bedacht door de Duitse kunstenaar Günter Demnig. De gegraveerde stenen worden in de stoep of straat gelegd, doorgaans voor de laatste woning van een oorlogsslachtoffer. De eerste steen in Nederland werd in 2007 gelegd, in Zaanstad in 2018.
In de app kunnen gebruikers aan de hand van een plattegrond meer lezen over verjaardagen, familieleden, deportatie en overlevenden van de vermoorde Joden. Zes ICT-studenten van de Fontys Hogeschool zorgden samen met Stichting 18 September dat de verhalen uit archieven, musea en bibliotheken in de app kwamen. Gebruikers kunnen zelf informatie en foto's toevoegen, zodat 'de database blijft groeien en de herdenkingsplaats levendig blijft', aldus de stichting.

26/6 ZAANSTAD.NIEUWS.NL

53e folkloredag

Folkloredag 2024. Vrijwilligers van Stichting Zaens Brandweer Museum poseren bij de handspuit uit 1840. WIETSKE VAN SOEST

Op 28 augustus 1965 werd een folkloristische dag gehouden op de Zaanse Schans ter ere van het 40-jarig bestaan van De Zaansche Molen. Het evenement, dat plaatsvond op de in aanbouw zijnde Zaanse Schans, omvatte diverse activiteiten zoals een vlootschouw van platbodems, optochten, spuitwedstrijden en optredens van orkesten. Dit succesvolle evenement groeide in de jaren daarna uit tot een jaarlijks terugkerende festiviteit. Op 17 augustus jl. vond de 53e editie plaats.

DE ZAANSCHE MOLEN

Nieuwe Kerk Wormer

Makelaars staan in de rij, maar bewoning is nog niet gewenst. Stichting Oude Hollandse Kerken heeft ook interesse, maar wil geld toe. Kortom: een nieuwe bestemming vinden voor de Nieuwe Kerk bij de begraafplaats in Wormer valt nog niet mee. 'Ik heb al zóveel kandidaten langs zien komen', zegt Driek Hartman van de Protestantse Gemeente Wormer, de mede-eigenaar van het pand. Het blijft lastig, een nieuwe bestemming vinden voor een kerkgebouw. Zeker als dat bovendien naast de begraafplaats van het dorp staat. 19/10 NHD

Kogerhem te boek

Dienblad met de schepen die door de gebroeders Ongelaar werden uitgereed voor de walvisvangst. ZAANS MUSEUM, ZAANDAM

In januari 2025 zal het boek van de onderzoekswerkgroep van de Historische Vereniging Koog-Zaandijk over de Kogerhem worden gepresenteerd. Dit nog steeds warm kloppend industriële hart is in zijn 400-jarig bestaan de kraamkamer geweest van diverse (familie)bedrijven waarvan enkele uiteindelijk zijn opgegaan in multinationals.
Variërend van molens, steenhouwerijen, molenmakerijen, gorterijen, leerlooierijen, stijfselmakerijen, olieslagersbedrijven, een scheepswerf, celluloidfabriek, bakkerij en een kwekerij. Deze bedrijvigheid wordt, ingedeeld per pad, belicht in een 120 pagina's tellend boek verluchtigd met vele foto's.
Op 25 en 26 januari is er van 11 tot 16 uur de mogelijkheid om in de voormalige Drukkerij Out, Zaagselpad 1 te Zaandijk, de bij het boek behorende expositie te bezoeken en het boek aan te schaffen. De expositie zal vergezeld worden met lezingen en demonstraties, de entree is gratis. Na de expositie is het boek verkrijgbaar bij Chocolaterie De Cacaoboom, Lagedijk 142b te Zaandijk. 16/9 HVKZ

Monumenten verbinden

Presentatie van Stichting Havenkantoor Zaandam die herbouw van het pand beijvert. ARJEN VAN GINKEL

‘Sleutelen aan de stad’ geeft mooi de essentie weer van het Babelfestival van 5 oktober jl. Het Zaans Architectuurplatform koos als decor de monumentale ruimtes van de Verkadefabriek aan de Westzijde. Een terugblik op 50 jaar Zaanstad en een vooruitblik naar de toekomst.
Bij de entree werden bezoekers direct met zo’n vooruitzicht geconfronteerd. Een groep enthousiaste Zaankanters maakt zich sterk voor de herbouw van het in 1963 gesloopte Havenkantoor. Een iconisch gebouw dat nabij de sluis van Zaandam zou moeten herrijzen.
In een lezing vertelde architect Paul Carree waarom gebouwen het predicaat monument krijgen. Op een kaart liet hij zien dat in de Zaanstreek honderden rijks-, gemeentelijke en provinciale monumenten te vinden zijn.
De levensvatbaarheid van monumenten hangt samen met het gebruik. Hij verwees naar het unieke fabriekscomplex van Verkade. Gestart met de bouw van een broodfabriek in 1886 bleef men in verschillende stijlen doorbouwen en nu biedt het onderdak aan andere activiteiten.
De aaibaarheid van een pand, de icoonwaarde, de verankering in de stad zoals de Bullekerk. Het zijn bepalende factoren. Monumenten verbinden mensen. Nieuwe functies verlengen de houdbaarheidsdatum.

ARJEN VAN GINKEL

Schildjes

Wethouder Natasja Groothuismink onthult het schildje ‘Gemeentelijk monument’.
MARENE KOK

Op 20 november 2024 zijn in Wormerveer de eerste schildjes opgehangen bij gemeentelijke monumenten. Tijdens een wandeling met de Historische Vereniging Wormerveer is op drie plekken een schildje onthuld.
Met de schildjes wil de gemeente zichtbaar maken dat er naast rijks- en provinciale monumenten ook gemeentelijke monumenten te bewonderen zijn. Er worden wandelingen georganiseerd in iedere voormalige Zaangemeente en tijdens de wandelingen worden de schildjes onthuld. Wormerveer is als eerste aan de beurt. GILJAM KLIJN

Bescherming

In de begroting voor 2025-2028 van Zaanstad staat dat deze gemeente in 2025 een categorie 'beeldbepalende panden' wil invoeren als vorm van bescherming. ‘Door delen van karaktervolle gebouwen of objecten te behouden voor de stad of door deze als inspiratie te laten, behouden we de kwaliteit van het Zaanse stadsbeeld. Deze vorm zorgt voor een lichte vorm van bescherming waardoor ontwikkelingen geen – nodeloze – vertraging oplopen, maar we wel zorgvuldig met ons erfgoed omgaan. Hiervoor werken we nu aan beleidsregels.' GILJAM KLIJN

Vermaning verplaatsen

De Vermaning op de huidige locatie aan de Westzijde 181 in Zaandam.
WIETSKE VAN SOEST

Aan de Westzijde 181 in Zaandam staat een Vermaning. Dit gemeentelijk monument – eigendom van Zaanstad – staat leeg. De gemeente bestudeert wat ze er mee moet. Een mogelijkheid is verplaatsing naar de Zaanse Schans. Daar ontbreekt nog een Vermaning.
De kerk stond tot 1851 in Wormer en deed dienst als kerkgebouw voor de Wormer doopsgezinden. Toen deze gemeente in 1851 samenging met hun Jisper geloofsgenoten ontstond er behoefte aan een beter gebouw. Het bestaande pand werd als bouwpakket verkocht aan een lid van de geloofsgemeenschap De Vergadering van Geloovigen. Deze bouwde het pand weer op aan de Westzijde 181. Het pand deed daarna dienst als kerk- en schoolgebouw. In 1972 verhuisde het kerkgenootschap en kocht de gemeente Zaanstad het pand. De laatste gebruiker was het Noord-Hollands Byzantijns mannenkoor.
De opvolger van de Zaandamse Vermaning aan de Dorpsstraat 371 in Wormer is sinds 2020 niet meer in gebruik en inmiddels tot woonhuis omgebouwd. Het interieur ervan is opgeslagen. Wellicht is het mogelijk het interieur in de Zaandamse Vermaning te plaatsen als deze naar de Zaanse Schans verhuist. GILJAM KLIJN

Geschiedenisquiz 2024

Aan de vragenronde 'Petje-op-petje-af' kon ook het publiek meedoen. RIANNE VAN DIEPEN-FELD

De negende editie van de Grote Zaanse Geschiedenis Quiz in het Zaantheater op 21 oktober was weer een fraai spektakel: sfeervol, bijzondere vragen en theatrale verassingselementen. En er viel veel te lachen, niet in de laatste plaats door de snaakse opmerkingen van Merel Kan. Ze presenteerde de avond samen met Jan van der Male, juryvoorzitter en stadsarchivaris en opvolger van Frans Hoving. Voor de laatste was als eerbetoon een kleine gastrol bedacht.
Winnaar was het team Historische Vereniging Koog-Zaandijk. Zij wisten uiteindelijk net iets meer dan de collega’s van de achttien andere teams. Tweede werd Voor Nou En Naggeres, derde het team van Rosa. Team Valentijn, dat dit jaar voor het eerste deelnam, sloot de rij.
De creatieve thuisopdracht was – indachtig het thema ‘Echt nep’ van de Maand van de Geschiedenis – een niet van echt te onderscheiden nepdocument te produceren. Dat zorgde voor veel vermakelijke, creatieve ingevingen. De inzendingen zullen onder de titel ‘Echt nep’ worden opgenomen in het archief. Een verslag van de avond, foto’s en filmpjes zijn te vinden op archief.zaanstad.nl.

LEAN VAN ’T HOOFT

Westzaan toen en nu

Sinds Willem Jansen de gereformeerde kerk vereeuwigde is er niets aan veranderd.
WIETSKE VAN SOEST

De straten in Westzaan waren in de aanloop en tijdens de viering van de Dag van Westzaan op 28 en 29 september en het 50-jarig bestaan van Gemeente Zaanstad gedecoreerd met oude foto’s uit de Westzaanse Digitale Beeldbank en schilderijen van Willem Jansen. De op grote doeken gedrukte afbeeldingen waren her en der in het dorp op bouwhekken geplaatst.
In totaal waren er maar liefst 28 doeken te bewonderen vanaf de Kerkbuurt tot aan het Zuideinde. Van de dorpsgezichten die Willem Jansen schilderde zijn enkele niet meer terug te vinden; andere kunnen nog deels worden herkend. Zo was er waar nu J.J. Allanstraat 429 is een bloembollenveld van de heer Smit, eigenaar van een autosloperij die van bloembollen hield. Bij de straat Paradijsvogel prijkte een werk van Jansen naast iemands voortuin. De naam verwijst naar het fabrieksmerk van de cacao- en chocoladefabriek van Grootes.
Het pittoreske schilderij van Jansen – een fabriek met molen – is niet te rijmen met het woonwijkje dat er nu staat. Anderzijds zijn ‘t Reghthuys in de Kerkbuurt en de gereformeerde kerk op J.J. Allanstraat 463 nauwelijks veranderd. 28/9 NHD, 29/9 NZ

Restauratie schuurkerk

De eerste nieuwe heipalen voor de Muziekhaven aan het Papenpad in Zaandam zijn de grond in. De voorbereiding duurde zo’n vijf jaar. Want een 17e-eeuws rijksmonument restaureer je niet zomaar, zegt medeeigenaar Mathieu van Bellen. Zeker niet als dat de enig gaaf bewaard gebleven houten schuurkerk van Nederland is. Toen violistenechtpaar Mathieu van Bellen en Maria Milstein in 2019 de Maria Magdalenakerk met bijbehorende pastorie kochten om er het kamermuziekcentrum van te maken, wisten ze al dat binnen tien jaar de fundering moest worden aangepakt. Sindsdien zijn ze druk geweest met plannenmakerij, vergunningen, subsidies en onderzoeken naar ‘van alles en nog wat, tot vleermuizen aan toe’. Wat de restauratie complex maakt, is dat de kerk een uit 1695 stammend rijksmonument is en de pastorie niet. 10/9 NHD

LEZERS SCHRIJVEN

Jaap Klomp uit Wormerveer attendeerde ons op een onjuistheid in de collage van ansichtkaarten op pagina 18 in *Zaans Erfgoed* 90. De kaart van de Noordervaartdijk in Krommenie is per ongeluk twee keer afgedrukt. Op pagina 18 ontbrak onderstaande prentbriefkaart.

Zuidervaldeurspad, Zaandam, ca. 1902.
DE ZAANSCHE MOLEN

Laat-maar-lekker-staan-stad

Vinkenstraat 76 (foto) en 78 in Zaandam, voorbeelden van negentiende-eeuwse houtbouw. Er is tevergeefs geprobeerd sloop tegen te gaan. HENK KRAMER

Rosa wil dat Zaanstad als uitgangspunt hanteert dat woningen niet gesloopt worden. Raadslid Hans Kuyper begon de recente begrotingsbespreking, waarin duurzaamheid centraal stond, met een pleidooi om Zaanstad om te dopen in Zaanstad – laat-maar-lekker-staan-stad.
Duurzaamheid is wel het heetste thema als de gemeenteraad in de komende weken de begroting voor de periode tot 2028 bespreekt. Niet omdat de partijen het daarover eens zijn maar juist omdat partijen het daarover oneens zijn. De woningnood zorgt ervoor dat panden gekocht en gesloopt worden om er iets nieuws voor terug te bouwen. Financieel misschien aantrekkelijk, maar niet duurzaam. Integendeel. Het erfgoed – de linten, dijken en paden, de Zaanse identiteit – staat daarmee onder druk.
De opdracht voor de komende periode is om daar een afdoende antwoord op te vinden.
Niet slopen is volgens Kuyper een nieuwe stroming in de architectuur die voortkomt uit het streven naar duurzaamheid. Het zou zo zijn dat het meest duurzame gebouw pas als het tientallen jaren staat, de impact van het slopen heeft gecompenseerd. Met dat inzicht op het netvlies, komt hij met een voorstel om slopen tot een minimum te beperken. Kuyper ziet nu precies het tegenovergestelde gebeuren. 24/10 NHD

Erfgoedagenda

Jazz Inverdan | Jubileumconcert Eric Boeren 4Tet | 2 maart 2025 Vermaning Zaandam.
GEMMA VAN DER HEYDEN JAZZNU.COM

Kijk voor erfgoedgerelateerde activiteiten zoals exposities, lezingen, films, evenementen en concerten op: agenda-zaanstreek.nl ●

AFKORTINGEN
GAZ - Gemeentearchief Zaanstad
HVKZ - Historische Vereniging Koog-Zaandijk
NHD - Noordhollands Dagblad
NZ - Nieuwsblad Zaanstad

Notulist gezocht

VERENIGING ZAANS ERFGOED

Het bestuur van Vereniging Zaans Erfgoed is op zoek naar iemand die het verslag van de bestuursvergadering wil maken.

Het bestuur vergadert eenmaal per maand. Die vergadering duurt maximaal drie uur.

Gevraagd wordt om minimaal een redelijke beheersing van de Nederlandse taal. De notulist vraagt door als het besprokene niet duidelijk is.

Op jaarbasis wordt een kleine vergoeding uitbetaald.

Reacties en vragen graag naar secretariaat@zaanserfgoed.nl

carree
ARCHITECTEN BNA

Notariskantoor
Ten Brinke

DE TOP
DRUK & PRINT GRAFIMEDIA
Breestraat 57 • 1541 EC Koog aan de Zaan
t 075 616 37 66 • f 075 670 23 00
e info@drukkerijdetop.nl
www.drukkerijdetop.nl • www.topkaartshop.nl

NIEUWS VAN TOEN

TEKST ROB LENGERS

Nat pak

'Ik zeg nog: 'It kin net.' Dit komt uit een tv-reclame van zoveel jaar geleden. Toen figureerden enkele jongelui in een reclamefilmpje in Friesland. Ze konden het Fries niet verstaan, zakten door nepijs en hielden het niet droog.
Op deze foto is het ijs echt. In het Wormer- en Jisperveld wordt een brug-legging gevierd. Kadasterambtenaar Poldermans wil er net als de fotografen bovenop zitten. Het ijs houdt de fotografen wel, maar Poldermans niet. Met een nat pak als resultaat.
Gedeputeerde Wim van Gelder trekt de onfortuinlijke ambtenaar uit het water. Aangezien 'Iceman' Wim Hof nog geen furore maakte was Poldermans waarschijnlijk heel blij met de warme kleren die hij later kreeg aangereikt. ●

Kadasterambtenaar Poldermans wordt gered door gedeputeerde Van Gelder, 1991.
GAZ 28_23438 NHD KRANTENCOLLECTIE

staphorsius
kunstgalerie en lijstenmakerij
J.J. Allanstraat 287b | 1551 RG Westzaan | www.staphorsius.nl

HELLINGMAN & ZN.
VOOR ELKE VORM VAN PERSONENVERVOER

Hooyschuur
architecten & adviseurs
www.hooyschuur.nl

edwin winkelaar
grafisch ontwerper bno
zaandijk • www.edwinwinkelaar.nl

Zaanbocht Apotheek
Zaanweg 112, 1521 DR Wormerveer

nunc
architecten
Ankersmidplein 2 1506 CK Zaandam
T 075-6162421 info@nunc.nl www.nunc.nl

ERFGOEDMAKERS

TEKST TON DE LANGE | BEELD WIM DE JONG

‘De klankkleur bepaalt of muziek je raakt’

Flentrop bouwde in ruim een eeuw achthonderd orgels

Voordat hij in 1999 aan de TU Delft afstudeerde in civiele techniek had Erik Winkel (Apeldoorn, 1971) het jaar daarvoor al het werk gevonden waar zijn hart in zat. En wel bij de internationaal gerenommeerde Zaanse orgelbouwer en restaurateur Flentrop (anno 1903), waar hij sinds 2016 algemeen directeur is. ‘Ik zat op m'n zesde al op orgelles.’

1 Als kind was je van begin af aan onder de indruk van kerkmuziek, in het gebouw van het Apostolisch Genootschap in je geboortestad.

'Later heb ik als amateurorganist vaak in ensembles gespeeld, bijvoorbeeld met strijkers en klavecimbel. Flentrop, dé orgelfirma van Nederland, had ook toen weliswaar geen vacatures, maar ik heb in mijn studietijd toch een keurige brief geschreven dat ik er heel graag wilde werken en bovendien met mijn technisch en wiskundig inzicht – dankzij de studie – iets kon toevoegen aan het bedrijf. Het is de eerste en enige baan waarop ik heb gesolliciteerd.'

2 Absoluut een voordeel dat je orgel speelt, maar bij Flentrop komen nogal wat specifieke ambachten om de hoek kijken.

'Pijpenmaker, intonatie ofwel klankkleur bepalen van het orgel, windlademaker, balgenmaker, et cetera. Niet dat ik alles volledig beheers, maar ik weet inmiddels overal wel íets van. In ons werk luistert het allemaal nauw. Zonder dat je het direct hoort, is temperatuur van invloed op de klank van een orgel. Het instrument kan goed gestemd zijn, de klankkleur is echter wat anders. Die kun je namelijk niet meten, maar bepaalt wél of de muziek je raakt, als het ware dwars door je heen gaat. Het mooie is dat je bij orgels ervaart hoe mensen eeuwen geleden de muziek moeten hebben gehoord.'

3 Een orgel is niet louter en alleen een religieus muziekinstrument.

'Momenteel zijn we onder meer in het Engelse Manchester om in opdracht van de gemeenteraad het orgel in het stadhuis te restaureren. In verband met de montage en intonatie verblijven onze medewerkers daar enkele maanden. Net als de orgelconcerten in Nederland is ook in de orgelbouw in ons land het niveau heel hoog; al die kennis en ervaring komt ook van pas bij de restauratie in de Grote Kerk van Zwolle, die overigens een nieuwe toekomst heeft gekozen als Academiehuis.'

› Orgelmaker Michiel Meeuws soldeert een ‘kern’ – een plaatje dat een spleetvormige opening in de orgelpijp vrijlaat – op de voet van een orgelpijp. Links Flentrop-directeur Erik Winkel.

Kisten met gerestaureerd pijpwerk voor het Aristide Cavaillé-Coll-orgel van het stadhuis van Manchester en het Slegel-Berner-orgel van de St. Johann PfarrKirche in Osnabrück.

4 Bij aanhoudend gebrek aan kerkgangers zien steeds meer besturen zich genoodzaakt om hun gebouw af te stoten of te herbestemmen.

'Daar ben ik wel eens bezorgd over. Dat orgels verloren gaan, omdat de waardering voor deze historische kunst helaas niet altijd op één staat. Sterker, in sommige kerken is gewoon het orgel weg, zonder dat iemand weet door wie en waarheen. Bij onze buren in Zaandam, in de zogeheten Bullekerk, heeft eveneens een commerciële herbestemming plaatsgevonden. Het Duyschot-orgel dateert uit 1711, en als je dat niet regelmatig gebruikt, verpietert het. In de Grote Kerk in Purmerend is begin jaren zeventig het Garrels-orgel gedemonteerd en opgeslagen in de grote protestantse kerk in Assendelft; pas na 35 jaar was er subsidie zodat we het eindelijk konden terugplaatsen.'

5 Flentrop – met ruim dertig personeelsleden, verdeeld over een monumentaal pand aan de Westzijde en werkplaats in Koog aan de Zaan – heeft tot op heden circa achthonderd orgels gerestaureerd en achthonderd orgels gebouwd.

'Voorbeeld van nieuwbouw? In 2016 zijn we benaderd door het Royal College of Music in Londen. Het Flentrop-orgel, met onder andere mechanische sleepladen en elektrische bediening van 34 registers, klinkt nu in hun Amaryllis Fleming Concert Hall. Onze toenmalige directeur Frits Elshout is bij een feestelijk ‘Presidents Visit’ door Prins Charles benoemd tot Honorary member van het Royal College of Music. Dat zegt wel iets over de waardering voor wat we daar hebben neergezet!’ ●

Gereedliggende voeten en ‘corpora' (meervoud van ‘corpus', de luchtkolom in de orgelpijp) om met kern te monteren. De onderdelen zijn voor het Schnitger-orgel van de Grote kerk in Zwolle.

Kabinetorgel, toegeschreven aan Joachim Hess, ca. 1770.

Hendrik Wicher Flentrop

Hendrik Wicher Flentrop (1866-1950) was vanaf 1893 organist in de Westzijderkerk in Zaandam. Hij begon daarnaast een piano- en orgelhandel. Flentrop geldt al tientallen jaren als een 'bijna socialistische' onderneming. Sinds 1978 is er sprake van een zogeheten personeels-bv. Mede doordat alle medewerkers – onder wie ook twintigers – geld in het bedrijf stoppen, is er volgens de algemeen directeur nog niet één keer een opvolgingsprobleem geweest. In het verleden zijn al zo'n tien kleine orgelbedrijven in Nederland door Flentrop overgenomen.
Dat het Zaanse bedrijf openstaat voor experimenten blijkt uit de samenwerking met Matthijs Koene (Purmerend, 1977), bekend als Panfluiter des Vaderlands. Dankzij het Nederlands Muziekinstrumentenfonds (NMF) kon in 2022 een metalen panfluit worden ontwikkeld en gebouwd. Voor meer info: flentrop.nl

VERENIGING ZAANS ERFGOED

Uitgeverij Noord-Holland

NIEUWE UITGAVE

RIJP VOOR DE SLOOP

Hoe een bevlogen erfgoedstrijder het verleden een nieuwe toekomst gaf

In 2022 is de Zaanstreek een van haar grootste strijders voor het erfgoed kwijtgeraakt. Ruud Pauw overleed op 61-jarige leeftijd.

Voor het beschermen van erfgoed zijn strijders nodig die letterlijk en figuurlijk op de barricade gaan staan en die op het juiste moment aan de juiste touwtjes weten te trekken. Ruuds overlijden was de aanleiding om een boek uit te geven over hoe dat proces werkt, dat aan de touwtjes trekken.

Auteur Fleur Grandiek bekeek de erfgoedwereld met de open blik van een buitenstaander. In tientallen interviews ontvouwde de 'groeneplankenmaffia' zich voor haar. Aan de hand van achttien Zaanse voorbeelden wordt zichtbaar gemaakt hoe de bescherming van erfgoed in zijn werk gaat, hoe prachtige plekken behouden kunnen blijven. Maar ook hoe dat soms vreselijk kan mislukken.

Erfgoed gaat niet over mooi of lelijk, maar over emotie en het verhaal. Dit boek is bedoeld om te inspireren, om de handen uit de mouwen te steken om ons Zaanse erfgoed te behouden.

En om met Ruud Pauw te spreken: *'Zo maken we dan met zijn allen de Zaanstreek een stukje mooier.'*

Auteur:	Fleur Grandiek
Omvang:	208 pagina's
Bedrukking:	Geheel in kleur

Prijs: € 29,95
Exclusief verzendkosten

uitgeverijnoordholland.nl

Wilt u kans maken op een exemplaar? Mail dan vóór 1 februari 2025 uw naam en adresgegevens naar bestellen@uitgeverijnoordholland.nl o.v.v. 'winactie Zaans Erfgoed'.

Wie weet bent u straks een van de gelukkige winnaars.